

Likovna interpretacija plesa

Hrebinec, Renata

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:600879>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE
Zagreb

Predmet: ISTRAŽIVANJE DJEČJEG LIKOVNOG STVARALAŠTVA

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Renata Hrebinec

Tema diplomskog rada: LIKOVNA INTERPRETACIJA PLESA

Mentor: prof. dr.sc. Antonija Balić-Šimrak

Zagreb, lipanj 2020.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
SAŽETAK.....	5
SUMMARY.....	6
1 UVOD.....	7
2 LIKOVNE SPOSOBNOSTI I LIKOVNA KREATIVNOST DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	9
2.1 Likovna kreativnost djece.....	10
2.2 Razvojni stupnjevi kreativnosti	10
2.3 Razvoj kreativnosti putem likovnih sposobnosti	11
2.4 Kako njegovati i razvijati likovnost kod predškolskog djeteta.....	12
3 LIKOVNI RAZVOJ DJETETA PREDŠKOLSKE DOBI.....	14
3.1 Likovni izraz	14
3.2 Opće karakteristike likovnog izražavanja i stvaranja kod djece.....	15
3.3 Faze razvitka likovnog izraza kod djece	15
3.3.1 Faza šaranja: uživanje u pokretu	16
3.3.2 Faza slučajne reprezentacije: otkrivanje crte, oblika i boje	16
3.3.3 Faza pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža	16
3.3.4 Faza nastanka jednostavnih slika	17
4 LIKOVNE TEHNIKE U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI.....	19
4.1 Crtačke tehnike u radu s djecom predškolske dobi.....	19
4.1.1 Suhe tehnike	19
4.1.1.1 Olovka.....	19
4.1.1.2 Ugljen.....	20
4.1.1.3 Kreda.....	20
4.1.1.4 Flomaster.....	21
4.1.2 Mokre tehnike	21
4.1.2.1 Tuš i pero	21
4.1.2.2 Tuš, kist, lavirani tuš.....	22
4.2 Slikarske tehnike u radu s djecom predškolske dobi	22

4.2.1	Suhe slikarske tehnike	22
4.2.1.1	Pastel.....	22
4.2.1.2	Kolaž.....	23
4.2.2	Mokre slikarske tehnike.....	23
4.2.2.1	Akvarel.....	23
4.2.2.2	Tempera	24
4.3	Kiparske tehnike u radu s djecom predškolske dobi.....	25
4.3.1	Glina	25
4.3.2	Glinamol	26
4.3.3	Plastelin.....	26
5	PLES.....	27
5.1	Razvoj plesa.....	27
5.2	Plesnost u djece predškolske dobi.....	28
5.3	Utjecaj plesa na djecu predškolskog uzrasta	29
6	RAZVOJ PLESNIH SPOSOBNOSTI KOD DJECE	32
6.1	Odgajno-obrazovna praksa u razvoju plesa kod djece predškolske dobi.....	32
6.2	Obrade plesnih struktura.....	33
6.3	Ritam i dijete predškolske dobi	34
7	UTJECAJ PLESA NA LIKOVNO STVARALAŠTVO DJECE PREDŠKOLSKE DOBI.....	36
8	VREDNOVANJE I PROCJENJIVANJE LIKOVNIH RADOVA DJECE	38
9	LIKOVNI RADOVI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI	39
9.1	Aktivnost „ <i>Radost</i> “ (ples slikanja).....	39
9.2	Aktivnost „ <i>Otpliši crtom</i> “	40
9.3	Aktivnost „ <i>Ples cvijeća</i> “	49
9.4	Aktivnost „ <i>Četiri elementa</i> “	53
9.4.1	Element „ <i>Vatra</i> “	53
9.4.2	Element „ <i>Voda</i> “	57
9.4.3	Element „ <i>Pijesak</i> “	61
9.4.4	Element „ <i>Vjetar</i> “	65
9.5	Aktivnost „ <i>Plesovi raspoloženja</i> “	69

9.6	Aktivnost „ <i>Slijepi ples</i> “	73
9.7	Aktivnost „ <i>Kipar i glina</i> “	77
9.8	Aktivnost „ <i>Zrcaljenje</i> “	82
9.9	Aktivnost „ <i>Plešemo u kolu</i> “	87
9.10	Aktivnost „ <i>Slikamo nogama na velikom papiru</i> “	92
ZAKLJUČAK.....		96
LITERATURA.....		98

SAŽETAK

Likovna interpretacija plesa, pokazuje nam da se djeca mogu spontano i slobodno likovno izražavati potaknuta kretanjem uz glazbu i ponesena vlastitim osjećajima.

Cilj provedenih aktivnosti bio je proučavanje djelovanja različitih plesnih formi i dječjih plesnih improvizacija na dječje likovno izražavanje i stvaranje, te razvoj dječjih kreativnih kapaciteta. Postavljalo se pitanje, uolikoj mjeri ples omogućuje likovnim sadržajima i različitim pristupima originalnost u razvoju dječjih likovnih mogućnosti i sposobnosti.

U likovnom izražavanju potaknutom plesom, sudjelovalo je sveukupno četrdeset i troje djece iz starije odgojno obrazovne skupine „Snjeguljica“ i mješovite odgojno-obrazovne skupine „Miki“, od toga trideset dječaka i trinaest djevojčica.

Djeca su u radu koristila raznovrsne tehnike od flomastera i pastele do tempere i glinamola, a o odabiru boja sama su odlučivala.

Kao glazbene predloške za provođenje plesa, plesnih struktura i samostalnih plesnih kreacija djece koristili smo skladbe od klasike do New Age-a.

Kroz deset različitih glazbenih igara, plesova i glazbeno-plesnih improvizacija, djeca su prikazala svoje doživljavanje plesa, te smo proveli mnoštvo različitih likovnih aktivnosti i dobili izvorne likovne radove. Radovi su bili veoma originalni, a prevladavali su figurativni radovi dok su apstraktni uglavnom bili nešto manje zastupljeni. Djeca su se uglavnom izražavala apstraktno nakon plesa uz nježnu glazbu popraćenu pokretima s maramama, trakicama i slično, dok su figurativni radovi nastali nakon raznih plesnih ili motoričkih igrica te su djeca modelirala ili crtala/slikala vlastita kretanja.

Kao posebna vrijednost, istaknula bi se zajednička, stvaralačka energija djece postignuta timskim radom, međusobnom suradnjom i zajedništvom pri stvaranju na velikim formatima. U tome su djeca naročito uživala.

Smisao je dječjeg likovnog izražavanja aktivna uloga u preradi doživljenih iskustava potaknutih plesom, ali i poticanje djece na traženje kreativnih rješenja prikazom doživljaja i ekspresije.

Likovno stvaralaštvo potaknuto plesom razvijat će kod djece kreativne potencijale i omogućiti djeci bogatije i aktivnije djetinjstvo ispunjeno vedrinom.

Ključne riječi: dijete, ples, osjećaj, doživljaj, likovno izražavanje

SUMMARY

The aim of the activities was to study the effects of different dance formations and children's dance improvisations on children's artistic expression and creation and the development of children's creative capacities. There was a question as to how much dance offers visual arts and different approaches originality in the development of children's artistic capabilities and abilities.

In art-inspired dance, there were a total of forty-three children from the older "Snow White" educational group and the mixed "Miki" educational group, of which thirty boys and thirteen girls.

The children used a variety of techniques from flomaster and pastel to tempera and cinnamon, and the choice of colors was decided by themselves.

As musical templates for dancing, dance structures and independent dance creations, we used classical compositions to New Age.

Through ten different music games, dances and music-dance improvisations, the children showed their dance experience, and we performed a lot of different art activities and got original artwork. The works were very original, and figurative works prevailed, while the abstract was largely less represented. The children were mostly abstracted after the dance with gentle music accompanied by maramama, tonsils and the like, while the figurative works were created after various dance or motor games, and the children modeled or sketched their own movements.

As a special value, the common, creative energy of children achieved through teamwork, mutual cooperation and commonality in the creation of large format would be emphasized. In that, children especially enjoyed it.

The meaning of children's artistic expression is an active role in the processing of experienced dance-inspired experiences, as well as encouraging children to seek creative solutions through the presentation of experiences and expression.

The creative dance-like creativity will develop in children's creative potential and enable the richer and more active childhood children to be filled with vividness.

Key words: child, dance, feeling, experience, visual expression

1 UVOD

„Svakom ljudskom biću urođena je potreba za kretanjem i želja za ritmičkom aktivnošću. Prema tome, ljudi plesom neverbalno komuniciraju i izražavaju emocije. Nama poznata plesna kultura i umjetnost datiraju još iz neolitskog doba (mlađe kameno doba) što nam jasno potvrđuju razna arheološka nalazišta i relevantni dokazi iz toga vremena.

Najčešće se radi o prahistorijskim tragovima koji povezuju ples i čovječanstvo. Stoga se ples smatra jednom od starijih umjetnosti koja se, danas jednako kao i u prošlosti, najčešće javlja kao odraz određenih emocija.“ (Maletić, 2002:13)

U procesu odgoja djeteta predškolske dobi, ples i veselje koje on kod djece izaziva, može odigrati važnu ulogu kao jedan od načina izražavanja dječjih emocionalnih stanja. Emocionalna stanja izazvana plesom u korelaciji s likovnim izražavanjem djece, dobitna su kombinacija u dječjem upoznavanju vlastitih kapaciteta i sposobnosti, a ponajviše kreiranju novih.

Ples omogućuje cijelu lepezu poticaja i sadržaja za usavršavanje i napredovanje razvojnih mogućnosti djeteta kao i njegov cjelokupni razvoj. Dosadašnja pozitivna iskustva povezivanja plesa sa likovnim izrazom djece predškolskog uzrasta, potaknula su na osmišljavanje aktivnosti, kojima bi kroz ples djeca lakše izrazila svoje raznolike osjećaje te ljepše i aktivnije provela djetinjstvo.

Ples je prvobitno komunikacijsko sredstvo ljudi jer su kroz ples ljudi izražavali sebe i svoje viđenje svega oko sebe. Ritmičko kretanje bilo je sredstvo izražavanja, a ujedno i izražavanje doživljaja svijeta. Upravo zbog toga, ples je najbližiji djeci kao sredstvo izražavanja jer slobodno kretanje djeci pruža zadovoljstvo i radost.

„Ples je univerzalni jezik koji ne poznaje kulturne i nacionalne granice. Ples je govor tijela, umjetnost kojoj je čovjek i autor i sredstvo i samo umjetničko djelo. Stariji i od ljudske povijesti (jer je poznat i u životinjskom svijetu) ples oduvijek izražava, obilježava i prati osnovne preokupacije pojedinca i zajednice. Čovjek je plesao da bi govorio bogovima, pričao o životu i privlačio pozornost. Arheotipske motive određenog - religioznog i seksualnog plesa nalazimo u sačuvanoj folklornoj baštini, ali i u društvenim plesovima i suvremenim kazališnim plesnim oblicima.“ (Maletić, 1986:20)

Za europsku povijest plesa Grčka je izvor kojemu se mnogi autori i danas vraćaju.

Razvoj kazališnog plesa pratimo od 15. stoljeća kada se kao rezultat dvorskih plesova pojavio balet. Balet je doživio svoj procvat u 17. stoljeću u Francuskoj te se širio Europom i naposljetku u Rusiji u 19. stoljeću dosegao vrhunac. Paralelno su se razvijali i društveni plesovi. Ples je univerzalni jezik koji ne poznaje kulturne i nacionalne granice.

U 20. stoljeću ples doživljava svoj puni procvat. U stalnim interakcijama s drugim umjetnostima, neograničena izraza i forme ples se razvija u ogromnom zbiru tehnika i pristupa. (Maletić, 2002:33)

2 LIKOVNE SPOSOBNOSTI I LIKOVNA KREATIVNOST DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

„Za razvoj likovne sposobnosti, kao i za razvoj likovnog talenta, vrlo je važan utjecaj odgajatelja koji djetetu dopušta veliku slobodu, ne kritizira, ne poučava, ne sugerira i ne savjetuje. Uloga odgojitelja je pokazivanje zainteresiranosti, prihvaćanje djetetovih objašnjenja i blago poticanje na tumačenje slike i rada, ako ga dijete samo ne nudi. Najvažnije je samo postići ozračje topline, prihvaćanja i hrabrenja.“ (Starc i sur. 2004, str.55)

Dijete rane i predškolske dobi uči istražujući i eksperimentirajući, provođenjem svakodnevnih akcija i aktivnosti. Važan je aspekt likovnog izražavanja te rane dobi, praktičan rad djece, kojim ona istražuju i izražavaju se, te oblikuju i stvaraju nova idejna rješenja za ono što uočavaju ili doživljavaju u svojoj okolini. Učenje i poučavanje likovne kulture uključuje metode i tehnike kojima se kod djece razvija stvaralaštvo i kreativnost kao i ostvarivanje pobuđenih ideja. Djeca razvijaju maštu, pronalaze nova i originalna rješenja, potiče ih se da traže višestruka rješenja u kojima će objediniti estetske i etičke aspekte. Posebno se njeguju individualne osobitosti djeteta te podržava dječja potreba za istraživanjem. Djeca se služe raznolikim likovnim materijalima pa to još više obogaćuje njihovu spoznaju svega što ih okružuje. Likovna je umjetnost subjektivna i svako je dijete doživljava na svoj poseban način pa se i neki oblici likovnog jezika ne mogu prenijeti jer su subjektivni i doživljeni iz njihove vlastite perspektive.

Već od najranijih dana dijete istražuje rukama i zadovoljava svoje stvaralačke potrebe. U početku mu radovi služe kao komunikacija sa samim sobom a kasnije i sa okolinom. Svojim radovima dijete prikazuje svoja unutrašnja stanja i potrebe ali i misli, spoznaje i emocije. Likovni radovi djece pokazatelj su razvojnog stupnja u kojem je dijete trenutno, ali se kroz njih vidi i uloga poticajne okoline, suradnja s odgojiteljima ili prijateljima. Kroz dječji uradak možemo zirnuti u djetetovo unutrašnje stanje, njegov mali svijet, prepoznati dječju osjetljivost i emocionalnost te ga hrabriti i poticati u daljnjem likovnom stvaranju.

2.1 Likovna kreativnost djece

„Donedavno se stvaralaštvo shvaćalo kao proces kojim izuzetno odabrani pojedinci stvaraju djela visoke vrijednosti. To se shvaćanje napušta, a kreativnost se promatra kao opći ljudski potencijal. Ova je promjena gledišta otvorila mnoga nova pitanja o prirodi dječje likovne kreativnosti neposredno važna za praksu vizualno-likovnog odgoja i obrazovanja. Osnovno je pitanje, pitanje kontinuiteta kreativnosti, naime, razmatranje kreativnosti odrasla stvaratelja kao rezultat razvoja i sazrijevanja njegova djetinjeg stvaralaštva. To pak otvara pitanje o tom je li dječji kreativni proces i proces zrela stvaratelja u osnovi isti, i može li se mjeriti istim mjerilima onda kad su konačni produkti obaju procesa slični po formi, ideji ili tehničkim obilježjima? Pokušat ćemo na ovo pitanje odgovoriti temeljitom analizom kreativnog procesa općenito, i njegovim povezivanjem s razvojem likovnih mogućnosti dječjeg izražavanja.

E. Fromm naglašava da je korijen kreativnog rada u sposobnosti čuđenja koju posjeduju djeca i obilno ju koriste u igri. Kerschensteiner kaže da emocije svojim intenzitetom označavaju početak kreativnog rada. Poincare spominje da do intuicije ne dolazi bez ozbiljnijeg rada i razmišljanja. B. Karlavaris pojmom kreativnosti obuhvaća splet obilježja intelekta i osobnosti, motivacije, emotivnosti i drugih faktora koji u svojoj koncentraciji i usmjerenosti predstavljaju osnovu stvaralaštva. Kreativnost je i sposobnost povezivanja dosad nepovezanih informacija i na taj način iznalaženje novih rješenja. Radi se o procesu koji se odlikuje, otvorenosću duha, prijemšćivošću za okolni svijet, željom za promjenom, maštom, originalnošću, darom pronalaženja, smislom za bitno, kritičnošću itd.“ (Grgurić i Jakubin, 1996, str.79).

2.2 Razvojni stupnjevi kreativnosti

„Ovakva kreativnost nosit će obilježja razvojnih stupnjeva kreativnosti o kojima nam govori Irving Taylor. On je razvoj kreativnosti svrstao u pet stupnjeva prema doprinosu originalnosti:

1. kreativnost spontane aktivnosti - samostalno izražavanje, spontan djetetov izraz
2. kreativnost usmjerene aktivnosti - spontano izražavanje uz svjesno nastojanje za poboljšanjem, postizanjem „sličnosti“ s realnim objektom
3. kreativnost invencije - opažanje i izražavanje novih likovnih odnosa
4. kreativnost inovacije - donošenje značajnih promjena u likovnom izrazu unošenjem složenijih likovno-jezičnih i tehničkih mogućnosti

5. kreativnost stvaranja - stvaranje potpuno novih likovno-pojmovnih sustava-stilova

Najprije likovno istraživanje crte, oblika, boje. Postiže se veća motorička kontrola i namjerno crtanje crta i oblika. Pojavljuje se prvi oblik: krug. Dijete započinje crtež bez jasne zamisli, no postupno dobiveni likovni rezultat povezuje s nekim predmetom u okolini pridajući crtežu ime prema slučajnoj sličnosti. Pridodavanje imena crteža važan je korak u spoznajnom razvoju, jer dijete pokazuje namjernu uporabu simbola: crtež predmeta stoji umjesto predmeta, dakle, crtež je simbol predmeta. Dijete je poneseno i emocionalnim značenjem predmeta. Zapčinje povezivanje kruga s dodatnim crtama, prva reprezentacija čovjek. No, još uvijek je dijete zauzeto samim procesom crtanja i ne brine se za postizanje sličnosti između predmeta i njegova simbola.

2.3 Razvoj kreativnosti putem likovnih sposobnosti

„Znanstvena istraživanja stalno dokazuju da rano bavljenje likovnim aktivnostima i umjetnička naobrazba općenito poboljšavaju i druge aspekte spoznaje, pa npr;

- Likovne aktivnosti potiču fokusiranje, odnosno, usmjeravanje pažnje, pa učestalo bavljenje likovnošću djeluje na bolju koncentraciju i u drugim aktivnostima;
- Likovne aktivnosti potiču opuštanje cijelog organizma i lučenje hormona sreće, što rezultira kvalitetnijim življenjem;
- Upotreba različitih materijala, rješavanje problema koje donosi likovni proces, eksperimentiranje i traženje novih spoznaja pridonosi razvoju divergentnog mišljenja, a samim time i kreativnosti.

Upravo zbog toga u provođenju likovnih aktivnosti s djecom nema mjesta pravilima, zakonitostima i kritici jer su oni momentalni zagušivači kreativnosti, slobode, samopouzdanja i radoznalosti. Znajući da će naša predškolska djeca u svom formalnom obrazovanju biti uglavnom usmjerena neaktivnosti lijeve hemisfere mozga koja je zadužena za logiku, analizu, riječi i brojke, mišljenja sam da intenzivno bavljenje likovnim aktivnostima i umjetničkim djelatnostima u ranoj dobi, ne samo da daje prednost razvoju desne hemisfere mozga (mašta, sinteza, slike), već i pruža ravnotežu u cjelokupnom odgojno-obrazovnom procesu. Kad su obje hemisfere u skladnoj funkciji, onda djelovanje mozga ne postaje samo duplo bolje već višestruko bolje.

2.4 Kako njegovati i razvijati likovnost kod predškolskog djeteta

S obzirom na to da dijete i bez posebne intervencije odrasle osobe pronalazi put za likovno stvaranje, bilo da to čini na plohi ili u prostoru, čini se da je ključno osigurati mu s jedne strane što više mogućnosti da se likovno izražava i da istražuje likovne materijale, ali s druge strane potrebno je nenametljivo mu ukazivati na mogućnosti koje mu likovnost može pružiti, uvećavajući time djetetovu senzibilnost za svijet umjetnosti i njegove specifičnosti. Nekoliko je osnovnih aspekata rada kad je u pitanju likovnost u ranoj i predškolskoj dobi.

- Uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta
- Omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama likovnog stvaralaštva
- Osiguranje vremena i prostora za likovne aktivnosti
- Omogućavanje djetetu da usvoji posebne likovne vještine kad su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike
- Upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnice, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima.

Važno je da su odrasli uključeni u likovni proces:

- Spremni odgovoriti na poruku koju im dijete šalje
- Spremni pridati i naglasiti važnost pojedinog dječjeg uratka
- I sami imali iskustvo likovnog stvaranja kako bi se što potpunije nosili s ulogom likovnog pedagoga.

Ono što je uvijek poticajno kad se radi o grupi djece, jest omogućiti svakom djetetu priliku da se izrazi i to na način da može slobodno izreći vlastito mišljenje komentirajući. Najbolje rezultate postizemo kad s djecom sjednemo u krug i tijekom razgovora svakom djetetu dajemo priliku da izrazi svoje mišljenje, pa ona već od početka uviđaju da će imati priliku reći što misle te strpljivo čekaju, osluškujući i tuđa mišljenja i pripremajući se za svoj nastup. Uvođenje ovakvog postupka u svakodnevni ritam daje im osjećaj važnosti i zadovoljstva te neupitno utječe na samopouzdanje koje se potom odražava i u likovnim uradcima. S obzirom na to da djeca postaju svjesna svoje

osobnosti koju drugi poštuju i ne pokušavaju je mijenjati, ona u potpunosti gube potrebu kopiranja svojih vršnjaka (što je u suštini rezultat nesigurnosti) i samouvjerenost likovno stvaraju. Omogućujući djetetu predškolske dobi da stvara samo, neopterećeno i bez intervencije odraslih, dobivamo priliku zaviriti u dječji unutarnji svijet, kao i priliku da bolje upoznamo dijete i učimo od njega. Takvim pristupom usmjerenim na osobnost i samopouzdanje svakog djeteta možemo postići raznovrsnost, iskrenost i autentičnost dječjih radova koji održavaju istinsku stvaralačku atmosferu u grupi. Neprijeporan je utjecaj ovakvog načina rada na prihvaćanje različitosti među ljudima.“ (Balić-Šimrak A. Predškolsko dijete i likovna umjetnost, Dijete, vrtić, obitelj, 7, br. 62/63 2010/2011)

3 LIKOVNI RAZVOJ DJETETA PREDŠKOLSKE DOBI

3.1 Likovni izraz

„Likovni jezik ili likovni izraz se razvija iz prirodnih potencijala, takav oblik sposobnosti djeca ne stječu iz društvene okoline nego se stvara iz interakcije vanjske okoline djeteta i njegovog unutrašnjeg svijeta. Način na koji se djeca izražavaju pokazatelj je zbivanja njihove svijesti, te oblici i svojstva koje su djeca izrazila otkrivaju nam da su djeci dostupna tek neka primarna znanja o svijetu i životu. Likovnim izražavanjem osnažuje se dječja sposobnost percipiranja, predočavanja, oblikovanja i stvaranja. Takvi oblici sposobnosti urođeni su u svakom čovjeku, no javlja se samo kao rezultat individualnog izražavanja koji proizlazi iz individualnog poimanja i ideja. Prema tome, urođene sposobnosti likovnog stvaralaštva mogu oslabiti ili se dalje razvijati ovisno koliko se dijete uskraćuje ili potiče na rad.“ (Belamarić, 1986.)

Likovni odgoj djece rane i predškolske dobi povezuje se s rezultatima provedenih istraživanja o razvojnim karakteristikama djece te dobi. U radu s djecom rane i predškolske dobi, neophodno je voditi brigu o karakteristikama djece određene dobi. Svaki odgajatelj trebao bi poznavati razvojne procese dječjeg sazrijevanja i učenja na putu razvoja dječjeg likovnog stvaralaštva. Prvu bitnu stavku čini razvijanje psihomotorike ruke, prstiju i šake te ovladavanje djece instrumentom rada, npr. olovkom, kistom i sl. Potom je važno kod djece razvijati znanja o vlastitoj okolini i poticati ih na uočavanje različitosti oko njih. Na kraju dolazimo do razvijanja sposobnosti djeteta da prikaže ono što je vidjelo ili doživjelo u svojoj okolini.

U predškolskom dobu važno je djeci omogućiti igru i eksperimentiranje različitim materijalima, manipuliranje i doživljaj istih vidom, dodirrom, njuhom i mirisom. Na početku djeca istražuju fizičke značajke materijala, zatim ih postupno uvodimo u spoznavanje izražajnih mogućnosti koje pojedini materijal nudi.

Kao što kaže pjesnik: “Djeca su čarobnjaci mirisa, boja i zvuka i nitko nije veći majstor u otkrivanju tih titravih tajni od djece. Djeca su genijalna u oduhovljavanju pojava. Radosti jedne poslijepodneve rasvjete, muzikalnu ljepotu mjesečine pod krošnjama kestenova, noćnju vožnju u vlaku ne može doživjeti svečanije od djeteta – nitko. U neoskrnutom još osjećaju prostora, u šarenilu boja i mirisa, djeca stoje pred događajima naivno i to prvotno gledanje jest najvrednije, jer je neposredno razotkrivanje zastora nad scenom, koja se trajno objavljuje čovjeku kao tajna vlastitog života“ (Krleža). Prema (Grgurić-Jakubin, 1996, str.77).

3.2 Opće karakteristike likovnog izražavanja i stvaranja kod djece

„Postoje razna gledišta o tomu zašto se dijete voli likovno izražavati. Neki kažu da je to urođena sklonost za igru, osobito u ranijoj dobi. Drugi, da se dijete likovno izražava kako bi zadovoljilo unutarnju potrebu za izražavanjem. Treći izdvajaju motoričku aktivnost kao osnovu likovnog izražavanja. Svi ovi stavovi samo su jedan aspekt istine. Dijete se likovno izražava kako bi prikazalo ono što ga zanima i uzbuđuje. S druge strane oduševljava ga materijal s kojim radi i sam proces rada te neposredna percepcija i pokreti. Za dijete su bitni doživljaji i akcija. Osnovna potreba djeteta tijekom razvoja njegovne likovnosti jest da neprestano mijenja sadržaj rada što proizlazi iz želje za aktivnim spoznavanjem i izražavanjem doživljenog“ (Grgurić i Jakubin, 1996, str.27).

Angažiranjem, istraživanjem, eksperimentiranjem i učenjem iz svakodnevice, te putem različitih materijala, djeca otkrivaju raznolike mogućnosti njihove upotrebe kao i postupke rada s njima, te tako razvijaju osjetna iskustva, maštu i kreativnost.

„Već od najranije dobi (8 mjeseci) dijete „modelira“ od pulpe kruha, opipava i istražuje mogućnosti oblikovanja rukama, gradi u prostoru elementima koji su mu pri ruci (kockicama, igračkama, hranom), slaže i preslaguje kombinira i daje novu dimenziju objektima i stvarima koje ga privuku. Sasvim nesvjesno ono zadovoljava svoju potrebu za stvaralaštvom i to u dobi kad bi mnogi pomislili da je to nemoguće. Radost zbog tog čina, i tada kao i godinama kasnije, jednaka je i nezaobilazna životna potreba. Ubrzo nakon prvih „kiparskih zahvata“, i u susretu s bilo kakvom plohom na kojoj može ostaviti trag prstom (npr. pijesak), dijete ostvaruje svoje prve crtačke uratke, a uz pristupačnost slikarskog materijala počinje slikati uz silno uzbuđenje zbog raznolikih mogućnosti koje mu pruža boja. Likovnost dijete istražuje od trenutka kad počne istraživati svijet oko sebe.“ (Balić-Šimrak A Predškolsko dijete i likovna umjetnost, Dijete, vrtić, obitelj, 3, br. 62/63 2010/2011).

3.3 Faze razvitka likovnog izraza kod djece

Odgajatelj bi trebao dobro poznavati faze razvoja djeteta u likovnom stvaralaštvu.

„Razvoj likovnog izražavanja predškolskog djeteta slijedi razvoj njegovih spoznajnih procesa i razvoj motorike i rastuće mogućnosti baratanja likovnim materijalima. Faze likovnog razvoja ne možemo oštro razgraničiti jer se i u višoj razvojnoj fazi još zadržavaju oblici iz prethodne faze i ponekad se dijete dugo zadržava na nekim omiljenim i usvojenim

shemama i onda kad je već sposobno i često spremno na nova istraživanja stvarnosti.“ (Starc, Čudina Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004, str. 51).

3.3.1 Faza šaranja: uživanje u pokretu

Starosna dob od 1,5 do 3. godine

„Bitna karakteristika te faze u razvoju djetetove spoznaje jest pronalaženje smisla i značenja u okolini istraživanjem, baratanjem i pokretom te proizvođenjem rezultata i promjena u okolini. Zbog toga je u fazi šaranja dijete najprije zainteresirano za pokret ruke, a malo se brine za šare koje su posljedica njegovih pokreta olovkom po papiru. Pokreti su nenamjerni, bez određenog cilja. Olovka se grčevito drži među prstima, a zglobovi se ne miče. Crte su obično zakrivljene, polukružnog oblika ili smjera gore-dolje.

Za poticanje razvoja likovne sposobnosti u toj fazi važna je reakcija odraslog na djetetovu aktivnost“ (Starc i sur., 2004, str. 52).

3.3.2 Faza slučajne reprezentacije: otkrivanje crte, oblika i boje

Starosna dob 3. do 5. godine

„U toj fazi događa se postupni pomak s usredotočenosti na pokret na usredotočenost na likovne elemente. Sad je karakteristično najprije likovno istraživanje crte, oblika, boje. Postiže se veća motorička kontrola i namjerno crtanje crta i oblika. Pojavljuje se prvi oblik: krug. Dijete započinje crtež bez jasne zamisli, no postupno dobiveni likovni rezultat povezuje s nekim predmetom u okolini, pridajući crtežu ime prema slučajnoj sličnosti. Pridodavanje imena crteža važan je korak u spoznajnom razvoju, jer dijete pokazuje namjernu uporabu simbola: crtež predmeta stoji umjesto predmeta, dakle, crtež je simbol predmeta. Dijete je poneseno i emocionalnim značenjem predmeta. Zapčinje povezivanje kruga s dodatnim crtama, prva prezentacija čovjeka. No, još uvijek je dijete zauzeto samim procesom crtanja i ne brine se za postizanje sličnosti između predmeta i njegova simbola.

Za poticanje razvoja likovne sposobnosti u toj fazi važno je najprije poticanje likovnog izražavanja i eksperimentiranja. Djetetu valja nuditi različite materijale, različite debljine kista, različite oblike i veličine papira “ (Starc i sur., 2004, str. 52).

3.3.3 Faza pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža

Starosna dob od 4. do 6. godine

„Povećane tehnike i motoričke sposobnosti djeteta omogućuje svjesno i namjerno oponašanje predmeta i stvarnosti, u skladu sa sve većim mogućnostima simboličkog

mišljenja. Povećava se djetetova sposobnost povezivanja dijelova crteža u sadržajnu cjelinu. Otkriva se cijela površina papira i nastoji se ispuniti, istražuju se oblici. Ta je faza ujedno najkreativnije razdoblje djetetovog likovnog razvoja i estetske vrijednosti dječjeg crteža u toj fazi imaju sličnosti s vrijednostima zrelih slikara. Njihovi crteži su maštoviti, inventivni, ne pokazuje zabrinutost za realističnu reprezentaciju stvarnosti i baš kao i zreli umjetnici, igraju se bojama i oblicima slobodno i nekonvencionalno. Zato se to razdoblje još naziva i prekonvencionalno razdoblje, razdoblje prije pravila, dogovora i uobičajenih ili propisanih načina prikazivanja stvarnosti. Poslije tog razdoblja djeca će biti zauzeta učenjem - o oblicima, svjetlu, perspektivi, odnosima u prostoru. Većina djece će prijeći u doslovno, naučeno prikazivanje stvarnosti i u toj će se razvojnoj fazi zadržati i u odrasloj dobi.

Za poticanje razvoja likovne sposobnosti u toj fazi, komentare i razgovor valja usmjeriti na pokušaje povezivanja elemenata u cjelini. Valja naglašavati odnose među elementima, tražiti sličnosti i kontraste: isti-različiti, zajedno-posebno, veliki-mali, tamno-svjetlo, izvana-iznutra“ (Starc i sur., 2004, str. 53).

3.3.4 Faza nastanka jednostavnih slika

Starosna dob od 5. do 7. godine

„Postupno se gubi inventivnost prethodne faze, prevladava porast logičnosti, mišljenja, što se vidi i u likovnim simbolima. Simboli su sve manje povezani s emocionalnim doživljajem, a sve više s objektivnom procjenom stvarnosti. Djeca su okupirana pojmovnim skupinama: ljudi, kuće, životinje. Crteži su sve bogatiji pojedinostima i sve sličniji stvarnosti. Počinje želja za komunikacijom, crtežom žele ispričati priču. Proširenje životnog iskustva i pojma o sebi bogati sadržaj crteža te faze.

Za poticanje razvoja likovne sposobnosti u toj fazi važno je djetetu omogućiti različitost doživljaja koji će izazvati djetetovu emocionalnu reakciju i pružiti mu mogućnost da razmišlja i razgovara o tom svom unutarnjem doživljaju.

Prema analizama autorice Winner i Martino (1993), likovni talent za razliku od glazbenog ne pojavljuje se često u predškolskom razdoblju. Smatra se da se zreli likovni produkt ne može pojaviti prije 10.godina, a najmlađa likovno darovita djeca opisana u renesansi kao vješti crtači zrelog poteza u dobi od 7 ili 8 godina.

Razvoj likovnog talenta događa se u istim razdobljima kao i uobičajen, upravo opisan likovni razvoj, samo darovita djeca sve faze razvoja prelaze mnogo brže od prosječne djece. Glavni pokazatelj likovne darovitosti jest sposobnost djeteta da proizvede prepoznatljive oblike najmanje godinu dana prije svojih vršnjaka. Tako likovno darovita djeca već u dobi od dvije godine mogu nacrtati krug koji predstavlja jabuku, a također i bazičnu crtu na

kojoj jabuka stoji. Darovito dijete će vrlo brzo prijeći faze slučajne reprezentacije, pokušaja postizanja namjerne sličnosti predmeta i crteža i faze jednostavnih slika, te će rano ući u fazu realističnog prikaza stvarnosti, vjerno oponašajući objektivnu sliku predmeta, dodajući složene pojedinosti koje prosječno dijete i ne primjećuje niti je za njih zainteresirano“ (Starc i sur., 2004, str. 54).

4 LIKOVNE TEHNIKE U RADU S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

U radu s djecom na području likovnog odgoja koriste se različite tehnike: crtačke (olovka, ugljen, kreda, crni tuš i štapići ili pero, drvene bojice, uljne paste), slikarske (tempera, tuš u boji, flomasteri, vodene bojice, boje za slikanje prstima, boje za svilu, akrilne boje) i kiparske (plastelin, glina, fimo masa, kolaž papir, slano tijesto, pijesak, glinamol). Radeći s djecom na području likovnog odgoja treba voditi računa da je tehnika koja se daje djeci za rad, prikladna temi koju će djeca raditi. U ovom radu opisati ću neke od njih, one koje se najčešće koriste.

Kako bi realizirali i potaknuli zadatke u radu s djecom, Jakubin (1999) navodi važnost uporabe većina likovnih tehnika. Likovne tehnike definira kao sveukupnost praktičnog umijeća u oživljavanju likovne ideje određenim materijalima i tehnikama. Marijan Jakubin (1999) likovne tehnike dijeli na tehnike plošnog oblikovanja i tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja. Tehnike plošnog oblikovanja dijeli na crtačke, slikarske i grafičke. Svaka tehnika ima svoje sredstvo i materijale kojima se ostvaruje likovno djelo. Slikarske tehnike možemo podijeliti na suhe i mokre. Suhe su: pastel, kolaž, mozaik, vitraj i tapiserija, a mokre su: akvarel, akril, batik, gvaš, tempera, ulje i freska. Također Marijan Jakubin (1999, str. 144.) ih dijeli na tehnike kod kojih se boja kao pigment veže različitim vezivnim sredstvima (pastel, akvarel, gvaš, tempera, ulje i freska) i na tehnike gdje se boja već nalazi na materijalu (kolaž, mozaik, vitraj i tapiserija). Peić (1999) mozaik, vitraj i tapiseriju smatra kao dodatak slikarskim tehnikama.

4.1 Crtačke tehnike u radu s djecom predškolske dobi

4.1.1 Suhe tehnike

4.1.1.1 Olovka

Olovka je napravljena od mješavine grafita i gline te o tome ovisi njezina tvrdoća, odnosno, mekoća. Olovke stoga dijelimo na tvrde koje su pogodne za tehničko crtanje i meke koje se koriste u likovnom izražavanju, a mogu postići izuzetnu skalnu tonova od najsvjetlije sive do duboke grafitno crne.

Olovke dijelimo na tvrde, srednje i mekane. Tvrdoća ili mekoća ovise o omjeru grafita i gline, olovka je mekanija i masnija ako ima više grafita u sebi.

Tvrde olovke označene su slovom H. Raspon im je od H do 9H, a broj ispred slova označuje tvrdoću. Oštre, fine i precizne linije izvlače se tvrdim olovkama.

Mekane olovke pogodnije su za crtanje. Svjetlijim i tamnijim, tankim i debelim crtama, toniranjem i sjenčanjem daju više likovnih vrijednosti i bogatiji likovni izraz. Mekane olovke označene su slovom B, a raspon im je od B do 7B. Veći broj pokazuje veću mekoću. Ovisno o jačini pritiska i držanju olovke, mekanom olovkom možemo postići skalu tonova (od bljedila do duboke crnine). Za djecu mlađe dobi bitno je da crtaju mekanim olovkama 6B,8B... jer ostavljaju tamniji, djeci vidljiv trag na papiru, dok starija djeca mogu crtati olovkama različite tvrdoće i svjetline.

4.1.1.2 Ugljen

Prema Jakubinu (1999), osnovna karakteristika ugljena njegova je mekoća, koju uvjetuje prašnjava struktura materijala. Danas se ugljen dobiva od ljeskovih, vrbinih ili lipovih štapića, koji se pale na žaru bez dovoda kisika, a druga vrsta ugljena je prešani, odnosno sintetski crtaći ugljen. Prirodni drveni ugljen treba fiksirati tekućim fiksativom, dok sintetski (tvrđi) ne treba.

Ugljen je crtačka tehnika primjerenija djeci srednje i starije predškolske skupine. Mekan je materijal i različitim pritiskom na podlogu ostavlja svijetle ili tamne tonove i crte različite debljine i intenziteta. Kao podloga za crteže ugljenom upotrebljavaju se hrapavije vrste papira, bijelog ili toniranog, ali pogodan je i pakpapir, novinski papir i papirnate tapete.

Ne preporučuje se brisanje ugljena, ali ako je potrebno treba se upotrijebiti gumica posebne mekoće. Za razmazivanje ugljena i skidanje suvišnog praha upotrebljava se flanelska krpica ili vata.

4.1.1.3 Kreda

Prema Jakubinu (1999), kreda svojom strukturom povezuje olovku i ugljen, jer zašiljena kreda ostavlja trag sličan tragu mekane olovke, a nezašiljena ostavlja trag sličan ugljenu. Postoje krede kružnog štapića i kvadratičnog presjeka, a pritom se ne misli na školske krede, već na posebne slikarske krede. Slikarske krede razlikuju se po tvrdoći, ali i bojama. Tako postoje srednji i meki stupnjevi tvrdoće, te su uglavnom crne, bijele, smeđe i crvene. Pogodne su za rad s djecom u mlađoj i starijoj grupi. Za crtanje s kredom upotrebljavaju se mekanije vrste papira i tonirani papir. Osim

slikarskih kreda u vrtiću koristimo i krede za školu kojima djeca rade na ploči, zidu ili asfaltu.

Kreda ima svojstvo lake razmazivosti po papiru, čime se postižu fine nijanse svijetla i tame, ali zbog prašnjave strukture crteži se trebaju fiksirati tekućim fiksativom.

4.1.1.4 Flomaster

Flomasteri se proizvode u svim bojama i različitim debljina. Crta s flomasterom je uvijek jednake debljine i ne ovisi o pritisku ruke na papir, zato djeci dajemo flomastere različite debljine.

Široki ili plakadni flomasteri vrlo su pogodni za ispunjavanje ploha ili za ispunjavanje većih plakata. Postoje dvije vrste flomastera: vodotopivi i vodootporni flomasteri. Povučene linije i ispunjene plohe ne mogu se s papira brisati. Nakon upotrebe flomastere trebamo odmah zatvoriti, jer se brzo suše, a suhim flomasterom se ne može raditi. Flomasteri nisu postojani na svijetlost, pa crtež relativno brzo izbledi. Stoga crteže valja držati u mapu između dva lista papira. Za crtanje s flomasterima su primjereni glatki papiri (Jakubin, 1999).

4.1.2 Mokre tehnike

4.1.2.1 Tuš i pero

Ova crtačka tehnika izvodi se metalnim perom ili perom ptičjeg podrijetla, koji imaju sasvim drukčiji likovni karakter.

Prema Jakubinu (1999) najbolje pero ptičjeg podrijetla, za crtanje, iščupano je iz krila guske, labuda ili gavrana, te se ono pri vrhu lagano zašilji. Ono ima tvrd i oštar šiljak s kojim se može potegnuti crta tanka poput vlasi, a ako ga se jače pritisne dobit ćemo meku debelu crtu.

Danas se mnogo više koriste metalna pera, kao što su školska pera, kotirpera, redis-pera. Crteži koji nastaju metalnim perom djeluju čvrsto, oštro, jasno, te su kristalno čisti i puni crtačke napetosti i kontrasta. Linija i točka osnovne su mogućnosti metalnog pera, jer se njima izražavaju različite strukture i teksture. Finije vrste glatkog papira koristimo kao podlogu. Crtanje s tušem i metalnim perom primjerenije je za stariju predškolsku dob jer zahtijeva razvijenije motoričke sposobnosti, savladavanje pravilnog držanja pera i primjeren pritisak pera na podlogu.

4.1.2.2 Tuš, kist, lavirani tuš

Tušem i kistom na papiru možemo dobiti vrlo tanke ili vrlo debele linije. Nestajanjem tekućine iz kista, trag postaje suh, prozračan, te odaje strukturu kista. Kod crtanja s tušem i kistom mlađa djeca koriste različite debljine kistova za dobivanje tanjih i debljih crta. Starija djeca mogu jednim kistom dobiti različito debele crte ovisno od položaja i pritiska kista na podlogu. Kao podlogu koristimo deblji papir.

Lavirani tuš je likovna tehnika u kojoj miješamo tuš s vodom i crtamo s kistovima na suhoj ili mokroj podlozi. Ovisno o odnosu tuša i vode dobivamo svjetlije i tamnije tonove. Lavirani tuš povezuje crtanje i slikanje, jer lavirani tuš ima karakterističnu akvarelsku prozračnost i svježinu.

4.2 Slikarske tehnike u radu s djecom predškolske dobi

4.2.1 Suhe slikarske tehnike

4.2.1.1 Pastel

Riječ pastel potječe od talijanske riječi *pastello*, što u prijevodu znači pasta. Marijan Jakubin (1999) navodi da se pastel nalazi naprijelazu između crtačkih i slikarskih suhih tehnika, jer se njime vrlo uspješno može crtati i slikati. On je po svome karakteru vrlo mekan i nježan, te njime dobivamo jedinstven prikaz boje. Mnogi autori pastel shvaćaju kao prahistorijsku tehniku, jer su je rabili pećinski slikari koristeći grumenje obojene zemlje. U 18. stoljeću često je koriste portretisti, a najpoznatiji slikar pastelom je Edgar Degas, koji je slikao štapićima čistog suhog pigmenta (Ray Smith, 2006). Jakubin (1999) opisuje izradu pastelne boje tako da se boja u prahu pomiješa u određenom omjeru s talkom, vodom i vezivom, od čega se najčešće oblikuje u štapić. Pastelni štapići proizvode se u tri do četiri tvrdoće, tanki ili debeli i pravokutni ili valjkasti. Tvrđim pastelima izvode se linije, dok se mekaniji upotrebljavaju za ispunjavanje ploha. Ovisno o vezivu razlikujemo uljni (voštani) pastel i suhi pastel. Uljanim pastelama vezivo je ulje, dok je voštanim pastelama vezivo vosak. Pastel se zbog njegove prašnjave mekoće može razmazivati po podlozi, čime dobivamo mnoge slikarske mogućnosti, kao što je direktno miješanje boja na podlozi. Djeca pastel mogu razmazivati prstima, gdje se stvaraju nježni tonovi i prijelazi između tonova. Peić (1990) takvim tonovima pridodaje dojam lakoće,

nježnosti, magličastu atmosferu i kolorističke nijanse. Osim suhog pastela za slikanje se upotrebljava i uljni pastel koji daje intenzivnije boje. Jakubin (1990) kao podlogu za pastel navodi hrapavi papir (bijeli, sivi, crni ili tonirani određenim kolorističkim nijansama), različiti karton, pak-papir i platno.

4.2.1.2 Kolaž

U radu s djecom možemo osmisliti likovno kreativne igre gdje dijete individualno može rezati, trgati ili lijepiti papir uboji, časopise, novine, tkanine i razne druge materijale. U grupnom radu koristeći likovnu tehniku kolaž papir u boji, djeca mogu redefinirati kontraste boja na zadanom umjetničkom djelu u kontrast boje prema boji i komplementarnim kontrastima (Jakubin, 1999).

Tehnika kolaž sadrži u sebi najviše elemenata igre: izrezivanje, slaganje, preslagivanje, kombiniranje, lijepljenje i variranje. Autorice Jurković i Tomljanović (2011) govore da kolaž treba biti zastupljen kod djece od najranije dobi kako bi samostalno manipulirali materijalom i izražavali vlastiti doživljaj. Kod starije djece, prema Jakubinu (1999), takva tehnika vodi k likovnoj mašti i domišljatosti koja je potrebna za skladan razvoj, kroz igru.

4.2.2 Mokre slikarske tehnike

4.2.2.1 Akvarel

Riječ akvarel dolazi od latinske riječi *aqua*, što znači voda. Akvarel se nabavlja u trgovinama koje se nalaze u manjim posudicama, kao fini mljeveni pigment pomiješani vezivom gumiarabike, glicerina, goveđe žuči i tragant gume (Smith, 2006). Takve boje se otapaju i razrjeđuju vodom te se nanose mekanim kistovima na grubi hrapavi papir (Jakubin, 1999). Akvarel se razvio u engleskoj školi u 18. stoljeću od kojih je najpoznatiji J.M.W. Turner. Mnogi autori kao i Jakubin (1999) navode da tehnici akvarela ne koristimo bijelu i crnu boju, već se svjetliji i tamniji tonovi dobivaju vodom, odnosno dodavanjem više ili manje vode, te slikanjem plohe preko plohe. Tijekom slikanja, ukoliko želimo neke dijelove bijele, tada treba ostaviti bijeli papir neoslikan. Peić (1990) akvarelne boje definira kao boje koje su prozirne (transparentne) i prozirne, te se tom prozračnošću dobivaju svježiji, laki i nježni tonovi. Među umjetnicima najomiljeniji su kistovi od samura, goveđe i vjeвериčје dlake. Podloga za akvarel je papir veće gramature koji je hrapav. Najkvalitetniji

papir za akvarel proizvodi se od lana. Najčešće se koriste tri tipa papira: vruće prešani, hladno prešani i hrapavi papir (Punda, Čulić, 2006). Marijan Jakubin (1999) je podijelio rad s akvarelnim bojama na dva osnovna načina: slikanje na suhoj i slikanje na mokroj podlozi.

a) Rad na suhoj podlozi

Kod rada na suhoj podlozi radimo tako da razrijeđenu boju nanosimo na suhu podlogu. Također na osušenu podlogu možemo ponovno slikati, te nekoliko puta ponavljati nanos boje na boju, i tako se dobivaju nove tonske i kolorističke vrijednosti.

b) Rad na mokroj podlozi

Papir za akvarel treba najprije navlažiti vodom pomoću kista ili spužvice preko čitave površine. Na takvom dobivenom papiru slika se mekanim kistom, te slika nastaje razlijevanjem boje te ulaženjem boje u boju, zbog čega se dobivaju novi likovni efekti.

4.2.2.2 Tempera

Riječ tempera dolazi od srednjovjekovne latinske riječi *temperare*, što znači miješati. Jakubin (1999) temperu imenuje kao slikarsku tehniku u kojoj boja nastaje miješanjem boje u prahu (pigmenta) s otopinom ljepila i vezivnog sredstva žumanjka ili bjelanjka jajeta i raznih emulzija. Andrejević (1977) u svom priručniku pojam tempera podrazumijeva slikanje pokrivnim bojama kojima je vezivno sredstvo emulzija. Jakubin (1999) opisuje da je dobivena boja gusta te se pri upotrebi još razrjeđuje vodom, no kad se on osuši, postaje u vodi netopiva. Cennino Cennini spominje različite vrste tempera, kao što su: jajčana, žumanjkova, gumitempera, tutkalna tempera i voštana tempera, koje služe za vezivanje boje (Punda, Čulić, 2006, str. 115.). Smith (2006) pobliže prikazuje načine i svojstva tog starog recepta po kojem su se tempere izrađivale. Danas se koriste, posebno za rad sa djecom i učenicima, već pripremljene boje u tubama. Temperom se mogu obojiti veće površine i stoga je pogodna za dekorativno oblikovanje. Temperom se slika na glatkom, tvrđem ili hrapavijem papiru, drvetu ili platnu, ovisno kakav rezultat oslikane površine želimo postići. Kist za temperu je čvršći od kistova za akvarelne boje, te je potrebna paleta za tempere (Smith, 2006). Tempera je neprozirna pokrivna boja. Boje se nalaze u tubama ili raznim posudama. Miješanje boja na površini sa temperom nije moguće stoga se tonovi postižu direktnim miješanjem na paleti (Smith, 2006). Jakubin (1999) predočava da se njome ne smije slikati u debelim namazima jer se tada ljušti i puca,

te je stoga primjerenija za rad sa starijom djecom. Temperom se lakše slika nego akvarelom jer je gusta, snažna i ima svojstvo slikanja sloj na sloj, čime se prethodno naslikano može prekriti. Ona je suha tehnika bez sjaja, stoga mnogi slikari svoj dovršen rad premazuju tankim slojem ulja zbog zaštite i sjaja (Jakubin 1999).

Likovni rad djece nastaje promatranjem, po sjećanju ili kao proizvod mašte. Svaki likovni rad djece trebao bi biti odraz njihove želje za igrom likovnim materijalom ili ispoljavanjem i preradom vlastitih doživljaja.

(<http://dijeteiumjetnost.blogspot.hr/p/crtacke-tehnike-u-rad-u-s-djecom.html>)

4.3 Kiparske tehnike u radu s djecom predškolske dobi

Djeca predškolske dobi su otvorena i spremna na igru i istraživanja, vole raznolike igre pa i likovno oblikovanje shvaćaju spontano i kao dio igre. Kiparstvo, odnosno oblikovanje u prostoru, prirodan je način njihova izražavanja. Djeca vrlo često prstićima oblikuju ono što vide, vole se izražavati osjetilno, dodirom, stoga im je taktilnost kiparskog oblikovanja možda i najzanimljivija od svih likovnih tehnika.

U procesu dječjeg likovnog stvaralaštva potrebno je često mijenjati tehnike i materijale, istraživati, kombinirati, dopuštati djeci izražavanje na različite načine, poticati njihovu maštu. Sve kiparske tehnike imaju istraživačko-spoznajni karakter i doprinose razvoju fine motorike šake i prstiju.

4.3.1 Glina

Glina pomiješana s vodom daje plastičnu masu koja se lako oblikuje i sušenjem zadržava oblik. Sušena glina ponovno miješana s vodom postaje ponovno plastična. Pečenjem, glina trajno zadržava oblik. Zagrijavanjem glina se suši i skuplja. Na određenoj temperaturi glina mijenja boju, a kad izgubi vodu gubi plastičnost; dalje zagrijavanje vodi do razmekšanja i taljenja taljivih sastojaka. Tako pečena glina je jako zbijena i ima veliku čvrstoću na tlak.

Glina je zbog svojih svojstava, podatnosti, elastičnosti, mekoće, senzualnosti, mogućnosti upotrebe više puta, najjednostavniji i najfiniji likovni, kiparski materijal. Rad s glinom ima i terapijsko djelovanje jer djeca mogu brzo i jednostavno izraziti svoje osjećaje i probleme, a istovremeno rad s glinom opušta i smiruje, potiče djecu na verbalnu komunikaciju.

4.3.2 Glinamol

Sličan je glini, ali se brže suši. Djeca ga također jako vole i uživaju u izradi različitih oblika.

4.3.3 Plastelin

Savitljiv i rastezljiv u modeliranju se koristi umjesto gline, najčešće za izradu sitnijih figurica. Ima široku primjenu u dječjem stvaralaštvu. Plastelin je po sastavu smjesa nekoliko tvari, obično pčelinjeg voska, boje, venecijanskog terpentina i masnoće. Može biti bezbojan ili obojen a najvažnije je da se ne suši na zraku.

5 PLES

„Ples je univerzalni jezik koji ne poznaje kulturne i nacionalne granice. Ples je govor tijela, umjetnost kojoj je čovjek i autor i sredstvo i samo umjetničko djelo. Stariji i od ljudske povijesti (jer je poznat i u životinjskom svijetu) ples oduvijek izražava, obilježava i prati osnovne preokupacije pojedinca i zajednice. Čovjek je plesao da bi govorio bogovima, pričao o životu i privlačio pozornost. Arheotipske motive obređenog - religioznog i seksualnog plesa nalazimo u sačuvanoj folklornoj baštini, ali i u društvenim plesovima i suvremenim kazališnim plesnim oblicima“ (Maletić, 1986:20).

5.1 Razvoj plesa

Ples je prouzročitelj svih umjetnosti koji ima svoj izraz u ljudskoj ličnosti. Umjetnost plesa usko je vezana sa svim ljudskim tradicijama: rata, rada, ljubavi. Filozofi najstarijih civilizacija smatrali su ples modelom prema kojem je bio satkan čovjekov moralni život. Da bi se uopće razumjela važnost plesa kroz civilizacije, neophodno je poznavanje svih faza kroz koje je prolazio čovjek. Ono što je jedan čovjek plesao označavalo je njegovo pleme, njegove društvene običaje, njegovu religiju. Religija je zauzimala veoma značajno mjesto u čovjekovu životu, pa je i ples neizbježno dobivao veliku religioznu važnost. Plesati je ujedno značilo obožavati i moliti se. Narod je plesao u svim svečanim trenucima u životu: pri ženidbi, pri sahrani, pri sijanju i žetvi, pri ratu i miru. Plesali su se plesovi koje je tradicija usvojila i koje je predvodio poglavica ili vidar. Religioznim plesovima ponekad ekstatičkim, ponekad pantomimskim, htjelo se prodrijeti do božanske misterije i energije bogova na podražaj postupaka prirode. Ples je tako postajao jednom vrstom religioznog obreda (Stojić, 1957).

Za čovjeka je ples značio sredstvo za život. O njemu je ovisilo hoće li lov biti uspješan, urod dobar, hoće li neprijatelj biti pobijeđen, bolest otjerana od sela, hoće li brže doći sunce.

Neki narodi bili su usko vezani sa životinjskim svijetom koji ih je okruživao i često su emotivno bili vezani uz pojedine životinje. Smatrali su, naime, da će dobiti fizičke i duševne prednosti (jakost, hrabrost, lukavost, mudrost) budu li se maskirali u lik životinje s takvim osobinama, i plesom što vjernije imitirali njene kretnje. Od tih prvobitnih plesova – praplesova, vjekovima su se kroz mistične, čarolijske, ratničke i erotske plesove u grubim pokretima i skokovima iskristalizirali plesovi s umjetničkim težnjama čime su se polako gubile oznake prvobitnih čovjekovih plesnih kretnji. Tako

se ples razvijao prema karakteristikama i psihičkim osobitostima pojedinih naroda (Janković, 2016).

U Mezopotamiji su se javili prvi plesovi religijskih i magijskih motiva, ali pisanih svjedočanstava iz toga razdoblja baš i nema, dok arheološki nalazi u starom Egiptu pružaju mnoštvo podataka o plesu i plesnoj kulturi. Etničke skupine koje su se selile prema Nilu ostavljale su jasne prikaze plesa, kao što su glinene vaze na kojima su bili urezani prizori muškaraca koji plešu. Kao što su vaze jedno od povijesnih otkrića plesa, tako su i zidovi spilja unutar arheoloških nalazišta oslikani motivima prikaza plesa. 4000 godina pr.Kr. (razdoblje Gerzek) se javlja i prvi oblik trbušnog plesa koji se u početku povezivao s plodnošću, a tek kasnije poprima erotsko značenje. Osim izvođenja trbušnog plesa u čast plodnosti, u prošlosti je velik značaj imao ples s borbenim motivima. Borbeni motivi su se različito interpretirali, ovisno o civilizaciji. U starom Egiptu borbeni ples izvodio se jednostavno zbog razonode, dok je u Grčkoj borbeni ples imao itekako vrijednu svrhu te služio kao psihička i fizička priprema pred borbu ili rat. S vremenom se pojavljuju i prvi oblici narodnog plesa koji se prvenstveno veže uz tradiciju i njezine običaje. Narodni ples je velikim dijelom rasprostranjen i u Hrvatskoj, te najčešće oživljava sjećanje na naše pretke i njihov način života. Ples je oduvijek bio okidač ostalim umjetnostima te se prakticirao u različite svrhe, s različitim namjenama te u raznim situacijama. Zahvaljujući tome, plesom je moguće izraziti sve od rata do ljubavi. Dodavanjem složenijih koraka i pokreta prvim oblicima plesa, kroz tisućljeća su se razvili složeni plesovi koji su prisutni u današnjem vremenu.

5.2 Plesnost u djece predškolske dobi

(prema Zagorc, Vihtelič, Kralj, Jeram, 2013)

Obilježja plesnosti djece od 3 do 4 godine: pokret je cjelovit, u skladu s ritmom glazbe ili riječi, slijedi melodiju, pokretom dijete savladava prostor, prilagođava se kretanju druge djece, dijete je uživljeno u pokret okoline i njegovu imitaciju, pokretom doživljava i oblikuje ga. Obilježja plesnosti djece od 5 do 7 godina: pokret je raščlanjen, dijete upravlja različitim pokretima istovremeno i sekvencijalno, oblikuje prostor u skupini i samostalno, u ravnini i kružnoj liniji, u različitim smjerovima, sažima, koristi pokret u svakodnevnom životu te preuzima kretne oblike odraslih ili djece s ljubavnom tematikom, slijedi ritam i melodiju glazbe, doživljava ju i izražava

te stvara vlastite ritmove. O dobnoj skupini ovisi kompleksnost sadržaja koji se provode na satu, ali sa svim dobnim skupinama predškolske djece potrebno je provoditi tjelovježbene sadržaje kraćeg trajanja, kako bi se u pravilnim intervalima vrlo često izmjenjivalo opterećenje i oporavak.

Trogodišnja djeca često se spontano uključuju u organizirane aktivnosti. Za vježbanje ih se može pridobiti ukoliko ih se dovoljno zainteresira. Treba biti strpljiv i uzeti u obzir preporuku da je bolje da dijete vježba po svome nego da ne radi ništa. Ukoliko je moguće, djeca unutar jedne skupine trebala bi raditi istu vježbu, u protivnom, postanu nestrpljiva i pažnju usmjere na nešto drugo. S obzirom na kratak period koncentracije, sadržaje sata aktivnosti treba brzo izmjenjivati. Također, treba uvažavati i njihove tjelesne mogućnosti te izmjenjivati periode rada i odmora (Vlašić, Čačković, Oreb)

5.3 Utjecaj plesa na djecu predškolskog uzrasta

Svako dijete zadovoljno je i sretno kada pjeva, pleše i veseli se raznolikosti pokreta i vlastitih mogućnosti pa često svoje vesele emocije prenosi na druge. Utjecaj glazbe na fizički i psihički razvoj poznat je odavno. Glazba djeluje na središnji živčani sustav te izaziva određene fiziološke reakcije, a djeluje i na kompletno zdravlje. Djeluje na srce i krvotok, može umirivati ili djelovati razdražujuće zavisno od jačine, ritma i drugih karakteristika. Glazbom se od davnina nastojalo kod djece razvijati smisao za slušnu osjetljivost, za ljepotu i sklad te sposobnosti vezane uz pokretanje uz glazbu-ples. Glazba pridonosi razvoju koordinacije pokreta a utječe i na emocionalno izražavanje. Ona je spontana potreba čovjeka kojom obogaćuje svoje unutarnje doživljavanje i čini si svijet i život ljepšim. Pjesmom i plesom, plesnim igrama i raznim izmišljenim pokretima dijete uživa tijekom cijelog perioda odrastanja, a glazba još više pridonosi tome. Vrlo pozitivno na djecu djeluje mirna i tiha glazba te često pobuđuje stvaralačke potencijale koji su u djeci bili do tada skriveni. Pokretom uz glazbu neka se djeca mogu bolje izraziti nego kroz druga područja pa je kretanje uz glazbu za njih idealni emocionalni izraz.

„Ples je iskonski ljudski izraz i prvobitno sredstvo komunikacije jer je ritmičko kretanje bilo najprirodnije sredstvo kojim je ljudsko biće izražavalo sebe pokušavajući ujedno razumjeti i izraziti svijet koji ga okružuje. Stoga je ples za djecu najprirodnije sredstvo

izraza jer slobodno i nesputano ritmičko kretanje pruža radost i zadovoljstvo, istraživanje u pokretu razvija kreativnost, a ponavljanje vještinu i sklad pokreta.

Plesno-ritmički odgoj djeluje odgojno na cjelokupni razvoj, uravnoteženost i osobnost djeteta jer razvija kinestetski senzibilitet osvještavajući doživljaje koje izaziva tijelo u pokretu, razvija motoriku tijela, potiče stvaralački pristup pokretu i plesu te kreativno izražavanje i komunikaciju putem plesnog pokreta, razvija smisao za estetiku pokreta, razvija koncentraciju, opservaciju i pamćenje, zatim samodisciplinu i usredotočenost, potiče djecu na međusobno uvažavanje i suradnju pokretom, omogućuje korelaciju sa sadržajima ostalih obrazovno-odgojnih područja, a posebno naglašava iskonsku sinkretičnost zvuka i pokreta, odnosno glazbe i plesa. Stoga sadržaji plesno-ritmičkog odgoja potiču razvoj svih inteligencija, a metodički postupci razvijaju kreativnost, kritičko mišljenje i prosocijalno ponašanje.“ (Janković, 2016.)

Važnost plesno-ritmičkog odgoja za razvoj svakog djeteta sadržana je u potrebi za izražavanjem cjelovitosti ljudske prirode putem skladnog i jednakovrijednog razvoja tjelesnog i duhovnog područja. To se postiže sadržajima tema odgojnog plesa koje su osnova učenja Rudolfa Labana (1879-1958) te Emil Jaques Dalcrozeovim (1865-1950) viđenjem uloge pokreta u poučavanju i izražavanju glazbe. Sadržaji osam osnovnih Labanovih tema odgojnog plesa razvijaju osjet za tijelo u pokretu, svijest o prostoru u kojem se pokret ostvaruje, osjećaj za ritam, fraziranje i tok pokreta, osjećaj za oblik i kvalitetu pokreta, potiču na stvaralačku suradnju s partnerom i grupom, prepoznaju i osvještavaju unutarnje poticaje i impulse za pokret te razvijaju maštu i stvaralaštvo kroz pokret. Laban-Dalcroze sadržaji u radu s predškolskim uzrastom predstavljaju se kroz tri osnovna segmenta: funkcionalna tjelesna tehnika, ples i ritmika čime se doprinosi fizičkom, afektivnom, kognitivnom, kreativnom i socijalnom razvoju djeteta (Janković, 2016).

Ples je dio umjetnosti pa djeca mogu istraživati kreativnost, usvajati koncepte glazbe i ritma, a putem plesnih igara jačati samopouzdanje i vjeru u sebe i svoje mogućnosti. Plesom se razvija grupni rad i zajedništvo te uči komunicirati sa vršnjacima. Plesom utječemo na cjelokupni razvoj djeteta te stoga djecu treba poticati na istraživanje u pokretu.

Djeca u predškolskoj dobi vrlo brzo uče nova gibanja, imaju snagu, gipkost, hrabri su i odvažni, te imaju spontanu potrebu plesnog izražavanja i spremni su za nove motoričke izazove, vole igru i nadmetanje. Odgojitelj potiče kod djece razvoj i usavršavanje motoričkih kretnji. Sadržaje bi trebalo pomno birati te prilagoditi mogućnostima djece. Ples je za djecu najprirodnije sredstvo izraza jer slobodno i nesputano ritmičko kretanje pruža radost i zadovoljstvo, razvija kreativnost, a ponavljanje vještinu i sklad pokreta. Osim što je umjetnost, ples pomaže i u razvoju matematičkih vještina. Satovi plesa obično osim samog plesa uključuju i osnovno brojanje, matematičke oblike, određivanje smjera i pozicija, ali i mjerenja.

6 RAZVOJ PLESNIH SPOSOBNOSTI KOD DJECE

Ples je aktivnost pogodna za rad s djecom svih dobnih skupina. Kroz različite plesne strukture kod djece se razvijaju osjećaji za ritmičnost, harmoničnost, estetiku ali i pravilno držanje tijela. Ples potiče pravilan rad tjelesnih funkcija, stoga djecu treba poticati na svakodnevno kretanje uz glazbu. Djeluje i na emocionalno i psihološko stanje djeteta. Utjecaj glazbe na prenatalni razvoj je poznata činjenica no glazba pomaže i u slobodnijem izražavanju djece kao i razvoju dječje fine i grube motorike kroz razne aktivnosti vezane uz ples. Primarni glazbeni i plesni ritmički razvoj najintenzivniji je u periodu od rođenja do šeste godine stoga djecu treba što ranije poticati na aktivnosti ritmičkog kretanja uz glazbu ili plesanja. Aktivnostima ritmike i plesa doprinosi se fizičkom, afektivnom, kognitivnom, kreativnom i socijalnom razvoju djeteta.

Plesna kultura nije jednako vrednovana kao ostala odgojno obrazovna područja. Problem nije samo u nedostatku kvalitetno educiranog kadra za provedbu plesnog odgoja, već i u neupućenosti u razliku između kreativnog plesa i drugih oblika plesnih izraza. Za većinu populacije kultura pokreta potpuna je nepoznanica. Mi smo još uvijek društvo s nedovoljno osviještenim stavom o tijelu kao važnom sredstvu neverbalne komunikacije i sredstvu umjetničkog izraza. Kod naše odrasle populacije postoji povećani nedostatak svijesti o potrebi spoznaje i učenja o tijelu koje se kreće u prostoru. Bavljenje suvremenom plesnom umjetnošću zbog pokreta koji su prirodniji i bliži ljudskom habitusu, pogoduje dječacima jer ih ne zatvara u obrasce plesnog izričaja.

Kada govorimo o cjelokupnom razvoju svakog djeteta, vrijeme je da prepoznamo odlučujuću ulogu koju odgojni ples ima u tjelesnom, emocionalnom, socijalnom, intelektualnom i duhovnom razvoju pojedinog djeteta. Uistinu je od posebne važnosti učiniti kinestetički, kognitivni i estetski doživljaj glazbe i pokreta dostupnim svakome.

6.1 Odgojno-obrazovna praksa u razvoju plesa kod djece predškolske dobi

„Imperativ odgojno-obrazovne prakse je aktivni i kreativni pristup odgajatelja temeljnim principima kreativnog odgojnog plesa koji su sadržani u Labanovim temama. Takav pristup neprestano potiče odgajatelja i djecu na istraživanje u pokretu što izaziva radost, zadovoljstvo, maštovitost i nesputanost. Suština odgojno-obrazovne prakse nije u zapamćivanju i ponavljanju pokazanih pokreta već u poticanju djece da u skladu sa svojim

psiho-fizičkim sposobnostima istražuju u pokretu na različite poticaje, kao što su primjerena i kvalitetna glazba, zvuk, dramaturgija, metar i ritam, rekvizit, a u kontekstu sadržaja tema umjetničkog odgojnog plesa.“ (Janković, 2016.)

Učenje plesa i plesnih koraka izvodi se metodom usmenog izlaganja i metodom demonstracije. Nakon vizualnog prikaza slika slijedi objašnjavanje i analiza plesnog koraka. Potom se ples uči individualno. Koraci koji su ritmični, pokazujemo udaranjem u dlan, brojanjem ili glazbom. Nakon individualnog učenja, nastavlja se sa učenjem plesova u parovima. Kroz vježbanje i ponavljanje koraka, isti usvajamo te onda nadograđujemo plesne elemente i povezujemo korake u koreografiju.

Pokreti su sredstva izražavanja, ako dodamo k tomu glazbu, ta dva udruženja stvaraju ples, jer čovjek će tom kretnjom u ritmu glazbe učiniti pokret, a time ujedno i ples. Ritam je niz tonova i stanki kojim se pokret i ples međusobno spajaju, on je poticaj pokretu. Plesom izražavamo emocije, stanja, potrebe koje su nekad nemoguće izgovoriti ili objasniti. Tjelesni pokreti odražavaju unutarnje stanje čovjeka, a promjene u obrascima kretanja dovode i do psihičkih promjena.

6.2 Obrade plesnih struktura

„U obradbi plesnih struktura treba početi s učenjem i usavršavanjem struktura pokreta. Nakon toga dobro je obrađivati i usavršavati glazbeno izražavanje (takt, ritam, tempo, dinamiku i melodiju). Koracima se izražavaju vrijednosti nota po trajanju, a pokretima ruku izražavaju se naglašeni i nenaglašeni dijelovi takta, odnosno, metrička struktura takta. Sljedeći postupak u obradbi ovih sadržaja je povezivanje i usavršavanje pokreta i glazbe stremeći ka kretnoj izražajnosti i na taj način poticati dječje kreativno plesno izražavanje. Pokreti uz glazbu se nadalje povezuju u ritmičke cjeline, stiliziraju i izvode u raznolikim formacijama i oblicima dječjih plesnih igara. Neke sadržaje plesnih struktura moguće je izvoditi s pomagalima kao što su loptice, lopte, štapići, zastavice, zvončići, trake, vijalice i slično. Glazbene su mjere koje je poželjno koristiti pri obradbi plesnih struktura dvodijelne, trodijelne i četverodijelne. Važno je da izabrana glazba bude djeci bliska, poznata, da glazbena kompozicija bude kratka kako bi je djeca lakše zapamtila pokrete u plesnim strukturama učenici mogu izvoditi pojedinačno, u parovima ili u skupinama, uz pjesmu, ritmičku pratnju koja se daje pljeskanjem, udaraljčkama ili instrumentima. Tako će djeca od hodanja i trčanja prikladnim ritmom, udaranjem štapićima uz promjene tempa, slobodnom kretnom ilustracijom poznatih glazbenih tema, hodanjem, trčanjem i poskocima, u

različitim tlocrtnim oblicima, plesovima oponašanja, doći do dječjih plesova i time biti spremna usvajati složenije oblike plesa“ (Šumanović, Filipović i Sentkiralji, 2005).

6.3 Ritam i dijete predškolske dobi

Prisjetimo se izjave slikara Maurits Cornelis Eschera (1898. – 1972.): “Ono što mi je lijepo želim da se ponovi, opet i opet.” A to je ritam.

Djeca nam već od najranijih dana pokazuju da imaju urođeni smisao za ritam jer se još prije nego prohodaju njišu uz neku glazbu, lupkaju u ritmu, plješću, cupkaju. Kad malo poodrastu ritam iskazuju kroz razne pokretne igre i ples. Ritam je djeci urođen. Najčešće se razvija putem govornih igrica, tašalica ili brojalica uz koje se izvode razni pokreti. Takvim igricama u pokretu kod djece se razvija maštovitost i kreativnost. Prilikom izbora glazbe treba obratiti pozornost da pjesma ili brojalica djeci bude poznata, bliska i zanimljiva. Poželjno je da bude kratka i lako pamtljiva, a sadržaj primjenjen njihovoj dobi.

Svakom ljudskom biću urođena je potreba za ritmom. Ritmove uočavamo unutar i izvan nas pa nas to i tjera da im posvetimo veću pažnju. Ritam je nezaobilazni dio svakog likovnog djela. Ritam zamjećujemo svuda oko nas, u vidljivoj i nevidljivoj prirodi, u ritmičkoj strukturi svakodnevice, u pravilnoj izmjeni ili ponavljanju elemenata. Ritmički se izmjenjuju noć i dan, plima i oseka, godišnja doba, kiša i sunce, dišemo u ritmu, a tako se i krećemo.

Glazbom se oduvijek pokušavalo kod djece razvijati slušnu osjetljivost i sposobnosti vezane uz plesne pokrete. Glazba pridonosi razvoju koordinacije pokreta te utječe i na emocionalno izražavanje. Ona je spontana potreba djeteta kojom dijete obogaćuje svoje unutarnje doživljavanje. Pjesmom i plesom, plesnim igrama i raznim izmišljenim pokretima dijete uživa u periodu odrastanja, a glazba i ples mogu još više pridonijeti tome. Vrlo pozitivno na djecu djeluje mirna i tiha glazba te često pobuđuje stvaralačke potencijale koji su u djeci do tada bili skriveni. Pokretom uz glazbu neka se djeca mogu bolje izraziti nego kroz druga područja pa je kretanje uz glazbu za njih idealni emocionalni izraz. Baš kao i u životu, ritam je nezaobilazan i u svakom likovnom djelu.

„Ples povezuje unutrašnji ritam s ritmom okoline, ritmom prirode i ritmom univerzuma. Plesom naše tijelo progovara emocije, potrebe. Povezuje pojedinca sa okolinom.

Plesno- ritmički odgoj ima:

1. opći humanistički smisao- razvoj i praćenje emotivnog razvoja djece, njegovanje kreativnih sposobnosti, njegovanje i razvoj pokreta kao odraz vitalnosti i svojstvene dinamike djece;

2. estetski smisao- estetski odgoj u kome je tijelo materijal i oruđe umjetničkog izraza. Potreba za kretanjem, ritmom, pokretom, igrom, imanentna je svakom živom biću i utječe na način izražavanja drugih funkcija višeg reda.

Intuitivna svijest o tijelu i ljepoti skladnih pokreta i životnost prirodne sreće u kretanju i akciji nikada nije dovoljno razvijena. Poticanjem stvaralaštva (istraživanjem i improvizacijom kao metodama rada), korištenjem već stečenih znanja uvijek iznova na nov način, vodeći dijete prema stvaralačkom činu, suvremeni plesni odgoj obogaćuje njegov senzibilitet“ (Zagrajski Vukelić, 2000:309).

7 UTJECAJ PLESA NA LIKOVNO STVARALAŠTVO DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Djeca veoma intenzivno i emocionalno proživljavaju sve što se događa oko njih. Da bismo ih potaknuli na izražavanje njihovih što dubljih emocija kao jedan od „pomagača“ može nam biti upravo ples. Ples je prvobitno komunikacijsko sredstvo ljudi jer su kroz ples ljudi izražavali sebe i svoje viđenje svega što ih je okruživalo. Ritmičko kretanje bilo je sredstvo za izražavanje, a ujedno i izražavanje doživljaja svijeta. Upravo zbog toga, ples je najbliskiji djeci kao sredstvo izražavanja. On je najprirodnije sredstvo izražavanja jer njihovo slobodno ritmičko kretanje pruža zadovoljstvo i radost, a istraživanje u pokretu razvija kreativnost.

Kod svakog likovnog izražavanja, dijete proživljava i izražava emocije, a da bi poticaji bili što raznovrsniji, među njih svakako treba uključiti i ples. Sadržaji plesnih i ritmičkih formi potiču razvoj svih dijelova razvoja. Važan je aspekt likovnog izražavanja praktičan rad djece kojim ona istražuju i izražavaju se te oblikuju i stvaraju nova idejna rješenja za ono što uočavaju i doživljavaju u svojoj okolini. Učenje i poučavanje likovne kulture uključuje metode i tehnike kojima se kod djece razvija stvaralaštvo i kreativnost kao i ostvarivanje ideja. Djeca razvijaju maštu, pronalaze nova i originalna rješenja, potiče ih se da traže višestruka rješenja u kojima će objediniti estetske i etičke aspekte. Posebno se njeguju individualne osobitosti djeteta te podržava dječja potreba za istraživanjem. Djeca se služe raznolikim likovnim materijalima pa to još više obogaćuje njihovu spoznaju svega što ih okružuje. Razne plesne aktivnosti doprinose slobodnijem izražavanju djece kao i razvoju dječje fine i grube motorike.

Primarni glazbeni i plesni ritmički razvoj najintenzivniji je u periodu od rođenja do šeste godine stoga djecu treba što ranije poticati na aktivnosti ritmičkog kretanja uz glazbu ili plesanja. Aktivnostima ritmike i plesa doprinosi se fizičkom, afektivnom, kognitivnom, kreativnom i socijalnom razvoju djeteta.

Plesom izražavamo emocije, stanja, potrebe koje je nekad nemoguće izgovoriti ili objasniti.

Tjelesni pokreti odražavaju unutarnje stanje djeteta, a promjene razvijaju maštovitost kroz svakodnevnu igru.

Dijete se likovno izražava prvenstveno da iznese svoja unutarnja stanja, doživljava i emocije. Pokret, akcija, bilo kakva motorička aktivnost zahtijeva različite položaje tijela u kojima se dijete nalazi kako bi ovladalo određenim kretnjama. Ono zapaža sposobnost i dinamiku kretanja pa je tako neposredno odabire kao temu i motiv.

Dijete ima potrebu uočena kretanja i dinamiku prikazati u svom crtežu te je na taj način sam sebi objasniti. Pokret dijete prikazuje na različite i posebne načine. Za prikaz dijelova tijela u pokretu dijete pronalazi različite individualne načine izraza. Likovno stvaralaštvo djeci je omiljena aktivnost, a potaknuta plesom može aktivirati emocije bučnijom, življom glazbom ili ih smiriti mirnim pokretima uz blagu glazbu.

8 VREDNOVANJE I PROCJENJIVANJE LIKOVNIH RADOVA DJECE

Sve do početka dvadesetog stoljeća dječji su se likovni radovi procjenjivali sa gledišta koliko su realno bili prikazani stvarni motivi. Danas su stručnjaci podijeljeni u mišljenju kako i na koji način bi trebalo sagledavati dječje likovne radove. Likovni uradci djece mogu se proučavati s obzirom na likovne sadržaje, razvojne faze djeteta ili pak sa stajališta ispoljavanja dječje kreativnosti. Ljudi su tijekom vremena prikazivali jednostavnim zapisima ono što su vidjeli ili doživjeli. S razvojem jezika razvijali su se i slikovni zapisi, a najbolja je usporedba tog razvoja s razvojnim fazama djeteta. Svako dijete individualno prolazi kroz pojedine razvojne faze tijekom kojih se događaju određene promjene. Svaki dječji likovni rad ima svoju važnost, svoj motiv, svoju emociju i svoju misao koja potiče od djeteta. Od faze izražavanja primarnim simbolima preko faze izražavanja složenim simbolima, dijete dolazi do razine intelektualnog i vizualnog realizma. U razvojnim fazama dječje likovnosti važnu ulogu imaju odgojitelji koji na različite načine mogu potaknuti i motivirati dijete na likovno izražavanje i stvaranje ili ih mogu blokirati ocjenjivanjem, procjenjivanjem ili uspoređivanjem i vrednovanjem. Nije opravdano uspoređivanje likovnih radova pred djecom jer im se može narušiti spontanost i kreativnost kao i želja za stvaranjem.

Dijete koje će biti odlično ocijenjeno bit će zadovoljno i motivirano no ako u idućem radu ne dobije isti ili sličan rezultat zadovoljstvo će naglo pasti. Uzastopnim ponavljanjem negativnih procjena dijete će se sve više zatvarati u sebe i na kraju odustati od likovnog izražavanja.

Važan aspekt poučavanja likovne kulture nadahnute plesom je praktičan rad djece putem kojeg ona istražuju, osjećaju, oblikuju i izražavaju se stvarajući originalna i konkretna viđenja doživljenog .

Učenje i poučavanje obuhvaća metode i tehnike za razvoj stvaralaštva i kreativnosti, potiče djecu na samoizražavanje i ostvarivanje vlastitih ideja, emocionalno aktiviranih pokretom. Djeca razvijaju maštu, pronalaze različita originalna rješenja te uz odgovarajuće poticaje odgojitelja sjedinjuju estetske i tehnološke aspekte. Njeguju se individualni putevi svakog djeteta kao i njegove specifičnosti u doživljavanju glazbe i pokreta te različitim načinima i potrebama izražavanja. Dječja vlastita iskustva pridonose raznolikom izražavanju doživljenog ugođaja.

9 LIKOVNI RADOVI DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Putem likovne umjetnosti razvijamo kod djece stvaralačke potencijale, a naglaskom na kreativnom izražavanju kroz ples i pokret općenito i na one vrijednosti koje će djetetu pružiti vedro i veselo djetinjstvo. Povezivanjem likovne i glazbene umjetnosti, prožete plesnim figurama koje djeca samostalno produciraju, aktivira se stvaralački potencijal, a spoj tih umjetnosti predstavlja vrlo širok i slojevit sadržaj. Povezivanjem plesnog izražaja sa likovnim stvaralaštvom djece željeli smo saznati na koji način glazba i pokret utječu na likovni izričaj djeteta predškolske dobi.

9.1 Aktivnost „Radost“ (ples slikanja)

Datum provođenja aktivnosti: 5. veljače, 2019.

Likovna tehnika: obojana pjena za brijanje

Glazba: Ludwig van Beethoven – „Ode an die Freude/Ode to Joy“

Likovnu aktivnost slikanja prstima, koju djeca znaju pod nazivom “ples slikanja“, provela sam s djecom predškolske dobi od 4,6 do 6,11 godina. U aktivnosti je sudjelovalo dvanaestero djece, od toga tri djevojčice i devet dječaka.

U aktivnost je bilo uključeno dvoje djece koji nisu djeca predškolske dobi, ali su članovi postojeće grupe.

Motivacija i tijek aktivnosti

Djeca su plesala uz skladbu „Oda radosti“, a po završetku svoj doživljaj glazbe i kretnji prikazala plesom slikanja na stolovima koje smo spojili. Posebno im se sviđjelo što su neprekidno mogli mijenjati naslikano i dodavati nove nijanse i oblike i prema izjavi Stjepana K. “vrtiti se do mile volje“.

Slika 1: Matej P. (6,3 god.) „Slikao sam prstima tako brzo kako sam i plesao. Baš mi je bilo lijepo.“

Slika 2: Stjepan K. (6,9 god.) „Sviđjelo mi se kad smo se okretali i vrtili to mi je bilo baš super.“

*Slika 3: Zajednički rad djece iz grupe „Miki“,
D.V.-a „Vrapče“*

*Slika 4: Konačan rad pjenom u boji jedanaestero djece iz
grupe „Miki“*

Evaluacija zajedničkog rada

Iz razgovora s djecom po završetku slikanja, zaključila sam da su djeca uočila da su mogli mijenjati naslikano, baš kao što su i u plesu mogli mijenjati plesne strukture. Cijeli je proces bio nalik na ples, promjenjiv, sa raznim ritmovima, pokretljiv i zabavan i veoma se svidio djeci.

9.2 Aktivnost „Otpliši crtom“

Datum provođenja aktivnosti: 19. veljače, 2019.

Likovna tehnika: olovka

Glazba: Debussy - „Clair de Lune“

U aktivnosti je učestvovalo dvanaestero djece, od toga dvije djevojčice i deset dječaka.

Motivacija i tijek aktivnosti:

Uz obojane trakice na drvenim štapićima djeca su plesala uz skladbu „Clair de Lune“.

Nakon plesa djeca su olovkom crtala bez prekida sve što su tijekom plesa doživjela.

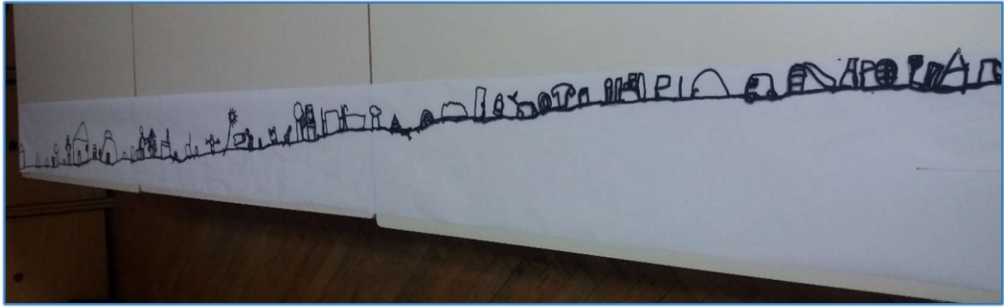
Djeca plešu s trakicama – crte u zraku

Slika 1: Karlo K. (6,8 g.) „Plesao sam kako sam i čuo.“

Slika 2: Po završetku rada Karla i Ele ,na prijedlog djevojčice Mie, ostala djeca iz grupe obojala su njihove radove pastelama svi zajedno. (mada to nije bilo planirano)

Slika 3: Nacrtani rad

Slika 4: Završeni rad

Slika 5: Završeni rad

Slika 6: Završeni rad

Slika 7: Dijete crta

Slika 8: Djeca dovršavaju rad

Slika 9: Zajedničko bojanje rada

Slika 10: Završeni rad

Slika 11: Završeni rad

Slika 12: Djeca crtaju

Slika 13: Djeca dovršavaju rad

Slika 14: Završeni radovi

Slika 15: Završeni rad

Slika 16: Djeca crtaju

Slika 17: Zajedničko bojanje završenog rada

Slika 18: Završeni rad

Slika 19: Završeni radovi

Slika 20: Djeca crtaju

Slika 21: Zajedničko bojanje završenog rada

Slika 22: Završeni rad

Slika 23: Završeni rad

Slika 24: Završeni rad

Evaluacija svih radova

Lagana glazba djecu je potaknula na smireno, nježno i nadasve romantično plesanje, a nakon plesa djeca su u istom tom mirnom ritmu povlačila crni flomaster papirnatom trakom (bez prekidanja) i crtala sve što su osjećali ili mislili dok su plesali. Tako su se na papiru poredala djeca, kuće, baloni, sladoled, borovi, jabuke i razne druge sličice iz dječjih glavica. Iako je papir bio dug oko 3 metra nijedno dijete nije se požalilo da mu je dugo crtati do kraja papira. Dapače, jedna je djevojčica predložila da obojaju radove pastelama pa smo kasnije tim radovima ukrasili zidove u sobi.

9.3 Aktivnost „Ples cvijeća“

Datum provođenja aktivnosti: 4. ožujka, 2019.

Likovna tehnika: kombinirana (akvarel i crni flomaster)

Glazba: Chopin – „ Spring Waltz“ (Mariage d'Amour)

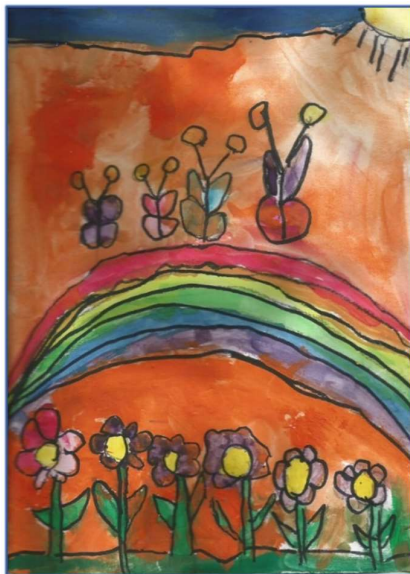
U aktivnosti je učestvovalo dvanaestero djece iz odgojne skupine „Snjeguljica“, od toga sedam dječaka i pet djevojčica.

Motivacija i tijek aktivnosti:

U periodu prijedodnevni aktivnosti razgovarali smo o dolasku proljeća i buđenju prirode. Rekla sam djeci neka zamisle da su oni cvjetovi i neka uživaju uz glazbu koju ćemo slušati.

Djeca su plesala uz instrumentalnu glazbu oponašajući cvjetove, na način kako su sami zamislili, a nakon plesa slikali su doživljaj.

Radovi djece

Slika 1: Gita. A. (5,11 g.), „Cvjetovi su tako brzo plesali da su leptiri odletjeli.“

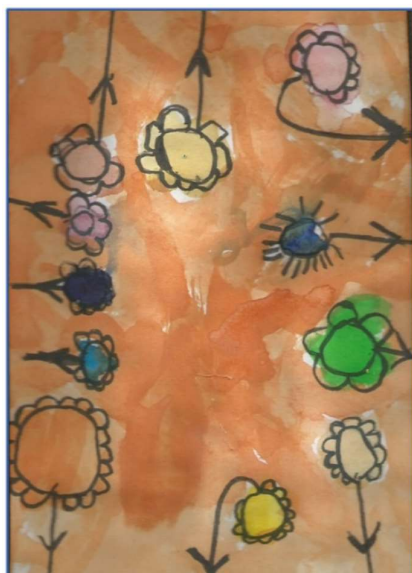
Slika 2: Gabriel B. (6,1 g.) „Neki su cvjetovi bili sretni dok su plesali ,a neki i malo pospani.“

Slika 3: Marija J. (6,6 g.) „Cvjetovi su plesali i doživali proljeće“

Slika 4: Fran P. (5,5 g.) „Dok je cvijeće plesalo već je pala noć.“

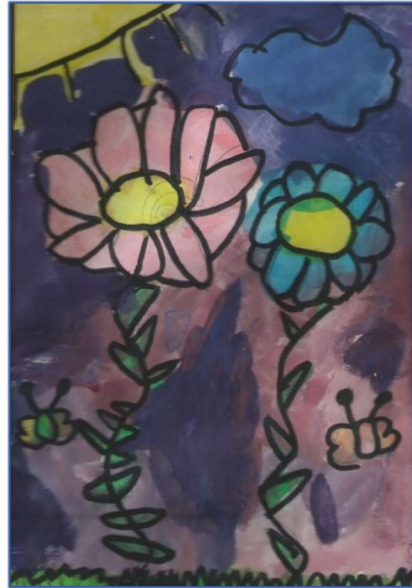
Slika 5: Hana J. (6,2 g.) „Svi su ovi cvjetići najbolji prijatelji. Oni su plesali kolo.“

Slika 6: Lucija L. (6 g.) „Ovo su zaljubljeni cvjetovi koji su plesali.“

Slika 7: Gašpar G. (6 g.) „Cvijeće je plesalo sve do noći“

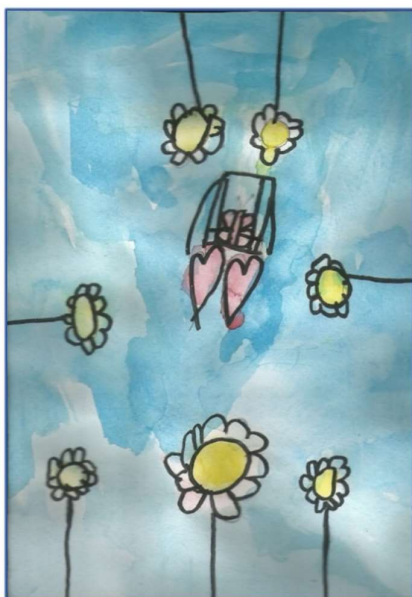
Slika 8: Antun Karlo H. (6,2 g.) „Cvjetovi su otplesali skroz do sunca i oblaka, visoko gore, a i leptiri s njima.“

Slika 9: Ivan P. (5,11 g.) „Dok sam ja plesao cvjetovi su mi se čudili.“

Slika 10: Luka S. (5,5 g.) „Ja sam se dizao gore i dolje i osjetio sam cvjetove kak mirišu.“

Slika 11: Karla K.(5,10 g.) "Cvjetovi su plesali sa mnom i svuda je bila ljubav jer je na prozoru bio leptir koji je u njih jako zaljubljen".

Slika 12: Marko S.(6.1 g.) „Ja sam plesao zajedno sa cvjetovima pa se onda pojavila duga“

Evaluacija svih radova

Djeca su ples cvjetova naslikala na način kako su sami zamislili, neki u ravnini (slika 1, slika 6 i slika 12), a drugi zbijene na sredini papira (slika 2 i slika 4) ili raštrkane uokolo (slika 3, slika 9, slika 10, slika 11).

Neka su djeca rekla da su osjetila rast cvjetova, drugi su primjetili da se cvjetovi otvaraju, neki su čak osjetili i mirise, ali svi su se složili u tome da su cvjetovi bili sretni. Djevojčica je na slici 5 naslikala cvjetove koji plešu u kolu i poredala ih u krugu. Druga se djevojčica prisjetila da su cvjetovi možda zaljubljeni pa je naslikala i srce uz njih. To je dovelo do ideje još jednu djevojčicu (slika 11) koja je između cvjetova nacrtala prozor i na njemu srca i zaljubljenog leptira koji voli sve cvjetove. Još dvoje djece povezalo je leptiriće sa cvijećem (slika 1 i slika 12) te i njih dodalo na svoje uradke „da cvjetićima bude ljepše“. Dvoje djece (slika 1 i slika 11) povezalo je lijep cvjetni doživljaj sa pojavom duge i oboje su relativno točno naslikali raspored njenih boja. Samo jedan dječak (slika 10) cvjetove nije obojao, ali ih je zato „ukrasio“ crticama ili im nacrtao oči i nos. I djevojčica na slici 2 nekim je svojim cvjetovima nacrtala oči i osmjehe „da vidimo da su sretni, a ne pospani kao oni drugi“. Dva su dječaka na svojim radovima koristila tamnije boje (slika 7 i slika 8) i to zato što je kod jednoga cvijeće skroz do noći plesalo, a kod drugog se penjalo u visine. Djeca su se

crtanjem flomasterom usmjerila na figurativni dio radova (cvjetove, listove, srca, sunce, prozor...) dok su vodenim bojama uživala u plesu kista i slaganju boja na plohi. Djeca su podjednako koristila i tople i hladne boje i bez obzira na njihove različite asocijacije, kroz radove odiše pravi dječji duh, potaknut glazbom i pokretom.

9.4 Aktivnost „Četiri elementa“

Vatra, voda, pijesak, vjetar

Likovne aktivnosti slikanja pastelama provela sam s djecom grupe „Miki“, starosne dobi od 4,1 do 7,3 godina. Ovaj primjer sastoji se od četiri različite aktivnosti djece jer su djeca svaki dan plesala uz drugu glazbu i oponašala drugi elemenat. Svi radovi rađeni su tehnikom pastela.

Slušali smo određenu skladbu na čiju su melodiju djeca plesala. Na prvu skladbu plesala su poput vatre, na drugu (idući dan) poput vode, potom poput pijeska i naposljetku poput vjetra. Nakon svakog oponašanja djeca su likovno izrazila svoj doživljaj (svaki dan novi ples i novi doživljaj).

9.4.1 Element „Vatra“

Datum provođenja aktivnosti: 2. travnja, 2019.

Likovna tehnika: pastel

Glazba: Rimsky-Korsakov „Flight of the bumblebee“

U ovoj aktivnosti sudjelovalo je četrnaestero djece, od toga četiri djevojčice i deset dječaka.

Motivacija i tijek aktivnosti:

Djeca su plesala na skladbu „Flight of the bumblebee“. Nakon plesnog doživljaja likovno su se izrazila.

Radovi djece

I grupa

Slika 1: Mateo R. (6 g.) „Kad sam plesao ko vatra
znao sam da je cijela šarena i topla.“

Slika 2: Matija P. (6,2 g.) „Vatra ti jako gori kad
raketa juri u Svemir.“

Slika 3: Josip S. (6 g.) „ Kad se radi vatromet onda ti
to jako šišti vatra a poslije se raspukne u svim
bojama“

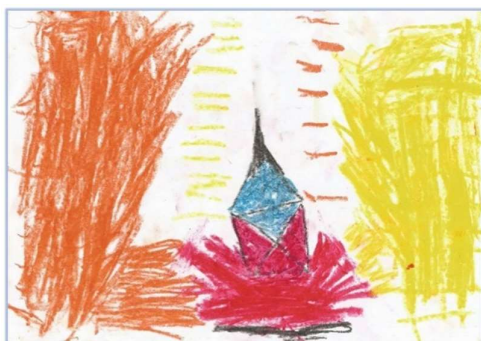
Slika 4: Josip H. (6,8 g.) „ Kad ja plešem kao vatra
sjetim se Indijanaca koji plešu oko vatre“.

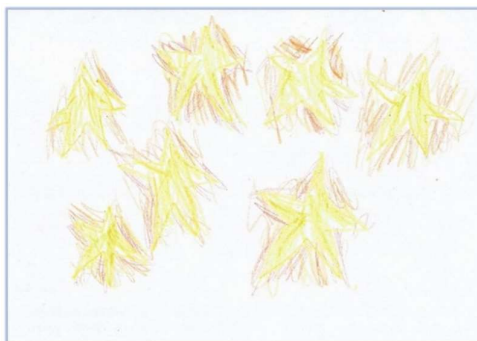
Slika 5: Mia P. (6,3 g.) „Kad raketa baca vatru sve je okolo puno dima“

Slika 6: Borna B. (6,9 g.) „Ja najviše volim vatru kad tata peče roštilj“

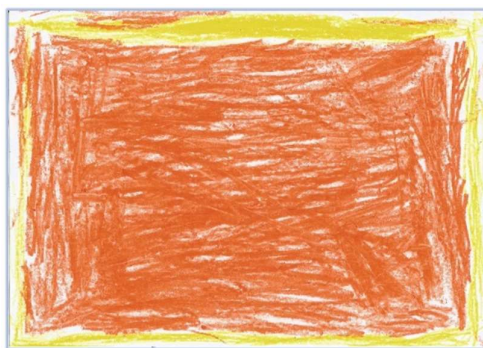

Slika 7: Karlo K. (6,10 g.) „Vatra je zarobljena u vulkanu ali kad se on otvori onda ide van posvuda. To ti je onda lava.“

Slika 8: Petra K. (5,10 g.) „Moja mama kaže da su zvijezde vruće znači da su od vatre.“

II grupa

Slika 9: Ela B. (6,6 g.) „Kada plešem kao vatra osjećam se k'o da gorim“

Slika 10: Vigo J. (4,6 g.) „Vatra ti može letjeti posvuda pa čak te i opeći.“

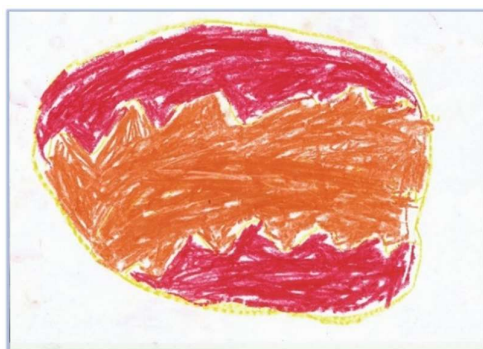

Slika 11: Dorotea Š. (6,2 g.) „Vatra ti je jako vruća i jaka i jako peče“.

Slika 12: Lovro K. (6,1 g.) „Vatra ti ide i gore i dolje i lijevo i desno.“

Slika 13: Marko B. (6,3 g.) „Vatra je u ustima zmaja... čim otvori usta vatra te sprži“.

Slika 14: Matej L. (6,8 g.) „Vatra ti pleše u vatrometu pa se sve boje izmiješaju“.

Evaluacija svih radova:

Radove sam podijelila u dvije grupe; u prvoj su figurativni doživljaji vatre, a u drugoj apstraktni.

Iz priloženih radova vidljivo je da je osam radova figurativnih, a samo šest apstraktnih. Bez obzira na način prikaza doživljaja, u njima se osjeća silina i razorna moć vatre, pojačana glazbom i pokretom. U nekim je radovima ta snaga vatre dočarana snažnim, debljim, naglim pokretima koji vijugaju ili strše ravno (slike 4, 9, 10, 11, 12), dok je u drugim popraćena kružnim i tanjim šarama, nježnijim i blažim, koje prikazuju dim (slika 5 i slika 6). Dječak Matija čak je i rekao da se okretao kao dim. Jedan je dječak naslikao vulkan i vatru koja šiklja iz njega te čak spomenuo i lavu (slika 7), a najmlađi dječak sjetio sa da vatra može opeći pa to i naslikao (slika 10). Dok je Borna plesao vrlo sporo i kasnije vatru doživio kao pečenje roštilja (slika 6) ista je glazba kod Josipa probudila pravi indijanski ples uz vatru (slika 4). Troje djece vatru je naslikalo samo toplim bojama preko cijelog papira, želeći nam dati na znanje da za drugo osim vatre, ovdje nema mjesta (slika 9, slika 11 i slika 12). Neku je djecu vatra podsjetila na

vatromet (slika 3 i slika 14) i mada su potpuno drugačije prikazani vidi se da su ga djeca odlično dočarala. Pravo iznenađenje bio je dječak koji je vatru povezao sa zmajem (slika 13) te naslikao samo zmajeva usta puna vatre i djevojčica koja se sjetila da su zvijezde vruće kao vatra (slika 8). Iako su djeca u nekim momentima o vatri pričala sa strahopoštovanjem, vidjelo se da su zadovoljna svojim likovnim djelima, a i izjavama o vatri. Većina djece potpuno se prepustila „plesu vatre“ te su prikazali svoje osjećaje na različite načine i u skladu sa svojim asocijacijama. U radovima prevladavaju tople boje mada je jedan dječak (slika 4) svoj dojam pojačao dodavanjem crne, a dječak koji je slikao vulkan (slika 7) jasno napomenuo da je vatra često plava. Zanimljiva je bila i izjava dječaka koji je vatru doživio šarenom i toplom (slika 1) te je upravo takvom i naslikao.

Sve te asocijacije djece zanimljive su i iznenađujuće, a ipak se kroz dječje individualne prikaze vidi da su djeca različito doživjela i glazbu i ples i u skladu s time stvorila veoma raznolike doživljaje vatre na papiru.

9.4.2 Element „Voda“

Datum provođenja aktivnosti: 3. travnja, 2019.

Likovna tehnika: pastel

Glazba: Yiruma „River flows in you“

U ovoj aktivnosti sudjelovalo je četrnaestero djece, od toga četiri djevojčice i deset dječaka.

Motivacija i tijek aktivnosti:

U periodu nakon doručka djeci sam pročitala recitaciju „Voda“ te smo porazgovarali o važnosti vode za živa bića. Rekla sam djeci da ću im pustiti jednu skladbu, a oni neka si zamisle da su voda i neka plešu kao što se kreće voda.

Djeca su plesala na skladbu „River flows in you“, a nakon toga dočarala svoje osjećaje.

Radovi djece

I grupa

Slika 1: Josip S. (6 g.) „Volim vodu i sretan sam kad pada kiša jer sa prijateljima skačem po vodi i špricam svuda.“

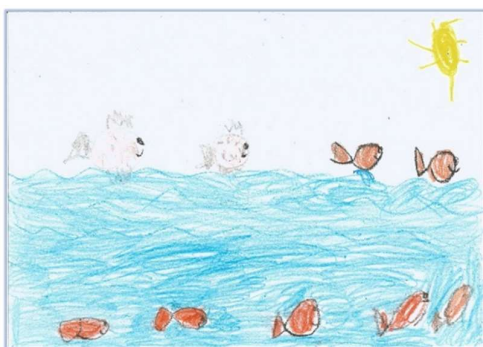
Slika 2: Lovro K. (6,1 g.) „Kad sam bio voda sjetio sam se bare i žaba koje su tamo. Sjetio sam se i rode i onih lopoča kojih ima puno.“

Slika 3: Marko (6,3 g.) „Ja najviše volim more a u njemu ima i rakova i riba pa čak i morska zvijezda.“

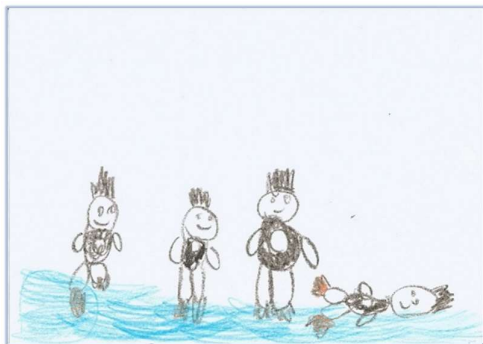
Slika 4: Matej P. (6,5 g.) „Vodu ti voli i raža, prozirna meduza, kit pilan i jedna lijepa riba u moru.“

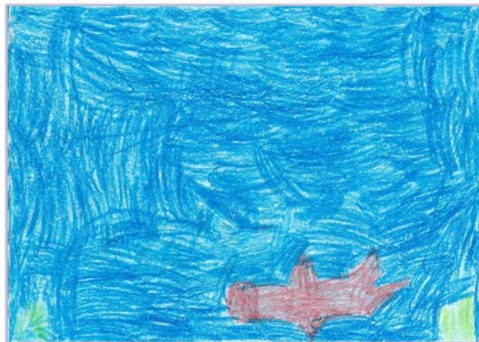
Slika 5: Ela B. (6,6 g.) „Ribe napuhače i one druge vole se loviti po vodi.“

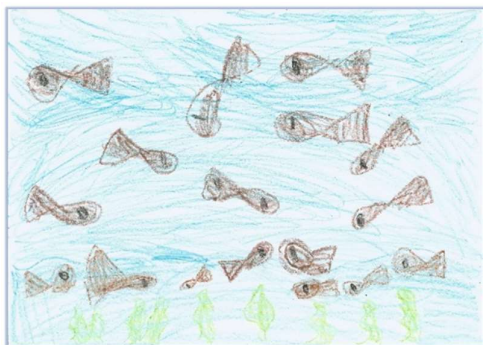
Slika 6: Mia P. (6,3 g.) „Voda teče jako brzo kad je u fontani i jedna iznad druge“.

Slika 7: Matija P. (6,2 g.) „Kad smo mi plesali po vodi jedan se dečko poskliznuo i opao u vodu pa smo se svi smijali.“

Slika 8: Stjepan (6,11 g.) „Rijeka ti isto može biti jako duboka i na dnu je velki som.“

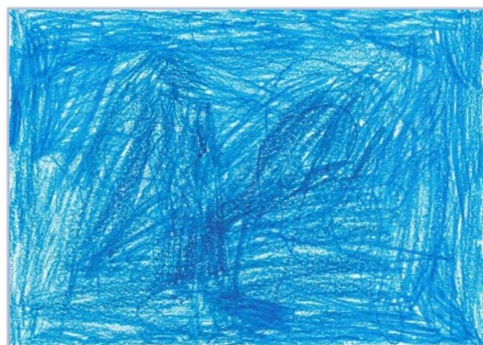

Slika 9: Lovro F. (6,1 g.) „U našem potoku Vrabčaku isto ima svakakvih riba, i velikih i malih.“

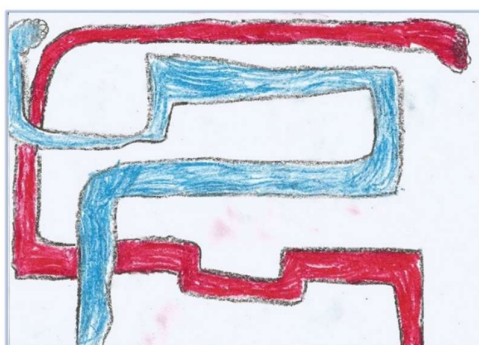

Slika 10: Tea F. (6,9 g.) „More ima jako puno vode pa po njemu plovi brod, a ispod su svakakve ribe.“

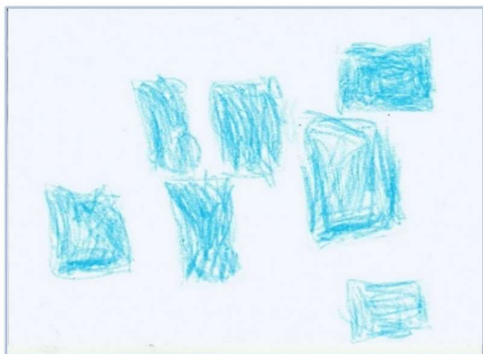
II grupa

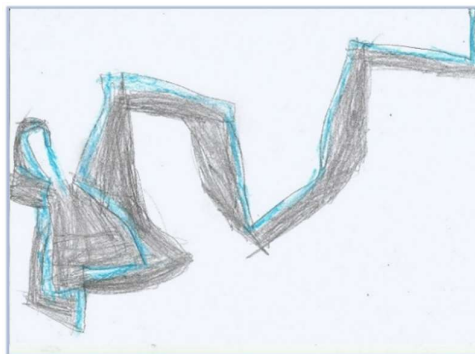
Slika 11: Dorotea Š. (6,2 g.) „U moru je sve plavo, a to je sve voda.“

Slika 12: Matej L. (6,8g.) „Voda može biti topla i hladna i ide po cijevima.“

Slika 13: Josip H. (6,8 g.) „Kad je voda jako hladna u frižideru onda se zaleđi“.

Slika 14: Karlo K. (6,10 g.) „Voda teče po sivim cijevima i onda dođe do nas da ju možemo piti.“

Evaluacija svih radova

U prvoj grupi su figurativni radovi desetero djece koji su vodu prikazali kao potok, baru, rijeku ili more pa čak i fontanu, a dva dječaka kao skakanje po lokvicama te je jedan spomenuo i vodu u obliku kiše. U drugoj grupi su četiri apstraktna rada koji prikazuju samu vodu, kockice leda te „put vode po cijevima“.

Raznoliki načini na koje su djeca putem plesa doživjela vodu, natjerali su nam osmjeh na lice. Uistinu ne bismo očekivali da se dijete sjeti cijevi kojima teče voda ili životinjama u vodi odredi je li to potok ili more. Sav dječji, slobodan i nesputan duh osjeti se kada dijete kaže da je naslikalo kako skaču po vodi i uživaju u tome što su mokri (slika 1). Još je jedan dječak napravio vrlo sličan rad pa moguće da je kopirao prijatelja ali je na njegovom radu netko pao kad se poskliznuo (slika 7), što ipak upućuje na bujnu maštu djeteta bez obzira na (možda) preuzetu ideju. Kroz same njihove opise radova osjeća se koliko su bili udubljeni u prikaz stvarnog osjeta vode i prikaza svega onoga što s vodom povezuju. Djeca su koristila uglavnom svijetle boje, a jedino su tamnom plavom željeli dočarati opasnu rijeku i duboko more. Jedno je dijete vodu u bari doživjelo zeleno i mirno (slika 2) dok se drugi dječak sjetio da voda može biti zaleđena i jako hladna (slika 13). Na jednom radu vidljivo je kako je dijete nacrtalo vodu koja teče cijevima vodovoda (slika 14), dok je dječak (slika 12) prikazao hladnu i toplu vodu na svoj poseban dječji način. Budući su djeca blizu sjedila moguće je da je bilo malo kopiranja no svako od njih ipak je dao svoj vlastiti pečat radu, svojom izvedbom. Zanimljiva je bila i djevojčica koja je naslikala „ribe napuhače i one druge“

(slika 5), ali i dječak sa somom na dnu rijeke (slika 8) kojim je želio dočarati koliko je rijeka zapravo duboka. Iz cjelokupnog zbira njihovih likovnih izraza i doživljaja vode, zaključujemo da su se djeca uživala u „ples vode“ te potpunije prikazala svoje poimanje vode.

9.4.3 Element „Pijesak“

Datum provođenja aktivnosti: 4. travnja, 2019.

Likovna tehnika: pastel

Glazba: Nathan Lanier – „Sand“

U ovoj aktivnosti sudjelovalo je četrnaestero djece, od toga pet djevojčica i devet dječaka, starosne dobi od 5,10 do 7,3 godina.

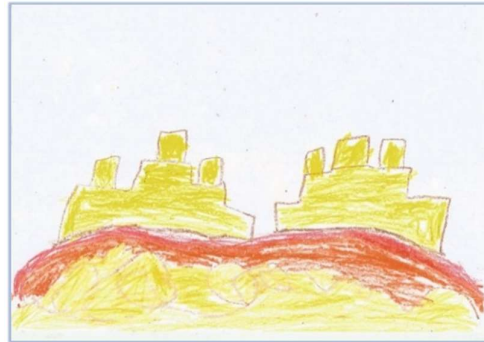
Motivacija i tijek aktivnosti:

Tijekom poslijepodneva promatrali smo i opipavali običan, kinetički i obojani pijesak te uočavali razlike u strukturi. Potom su djeca plesala na skladbu „Sand“, a nakon plesnog doživljaja iznijela svoje likovne impresije izazvane glazbom i pokretom.

Radovi djece

Slika 1: Fran (7,3 g.) „Pijeska najviše ima na dnu mora pa čak i poneki kamen i rak“.

Slika 2: Petra (5,10 g.) „Ovo su kule od pijeska“

Slika 3: Lovro K. (6,1 g.) "Mama, Matej i ja se sunčamo na plaži od pijeska.Imamo i suncobran."

Slika 4: Marko (6,3 g.) "Mačka piški u pijesak i već je napravila lokvu".

Slika 5: Stjepan (6,11 g.) „Ovo je pustinja sa pijeskom i kaktusima“.

Slika 6: Tea (6,9 g.) „Ela i ja se igramo u pješčaniku“.

Slika 7: Josip H. (6,.8 g.) „Ovo sam ja u pješčaniku i imam tri lopatice“.

Slika 8: Dorotea Š. (6,2 g.) „Pijeska u pješčaniku ima toliko puno da vidiš samo oblake“.

Slika 9: Josip S. (6 g.) „U pustinji je samo pijesak i divlji ris.“

Slika 10: Ela B. (6,6 g.) „Na dnu mora ima puno pijeska i morskih životinja pa čak i morski konjic.“

Slika 11: Matej I. (6,8 g.) „Na pijesku u moru ima crvenih i zelenih rakovica, morska zvijezda i još puno toga.“

Slika 12: Mia P.(6,3 g.) „Pijeska ima najviše u moru pa se ribe i hobotnica mogu sakriti kad treba.“

Slika 13: Mateo K.(6,6 g.) „Mi ti daleko moramo ići da napravimo pješčanu kulu.“

Slika 14: Lovro F. (6,1 g.) „Na dnu mora su razne zvijezde koje su na pijesku, a gore iznad je more u kojem plivaju ribe.“

Evaluacija svih radova

Kod radova djece primjećujemo da su sva djeca figurativno prikazala svoje doživljavanje pijeska, njegove strukture, u nekim radovima naslućujemo i tračke njegove grubosti, rastresenosti, složenosti boje, hrapavosti pa čak i gustoće, prikazane kroz deblje nanošenje boja na nekim mjestima. Budući djeca nisu imala boju pastele koja bi u originalu odgovarala stvarnoj boji pijeska, trudili su se na sve moguće načine, kombinacijom boja dočarati da je to pijesak. Neka su djeca osjetila pijesak kao velika pješčana prostranstva pustinje (slika 5 i slika 9) dok su drugi isto doživjeli kao igru u pješčaniku (slika 6, slika 7 i slika 8) ili građenje pješčanih kula (slika 2 i slika 13). Vrlo je zanimljiv rad Lovre K. koji je naslikao mamu, sebe i brata kako se sunčaju na pješčanoj plaži (slika 3). Također je nevjerojatno da je ples oponašanja pijeska asociirao Marka B. na mačku koja piški u pijesak (slika 4) pa je čak na pijesku naslikao i mlaku. Na čak pet radova djeca su pijesak povezala s morskim dnom pa ga i naslikala (slike 1, 10, 11, 12, 14.) . Radovi su djece pokazali da djeca imaju nevjerojatne ideje prorade doživljaja i da pokrete uz glazbu proživljavaju dublje i intenzivnije od odraslih.

9.4.4 Element „Vjetar“

Datum provođenja aktivnosti: 5. travnja, 2019.

Likovna tehnika: pastel

Glazba: Dimitri Shostakovich – „Jazz Suite, Waltz No. 2“

U aktivnosti je učestvovalo četrnaestero djece, od toga četiri djevojčice i deset dječaka, starosne dobi od 5,10 do 6,11 godina.

Motivacija i tijek aktivnosti:

U periodu nakon doručka razgovarali smo o prirodnim pojavama uz časopis National Geographical te je djeci puštena glazba, a oni su plesom dočarali vjetar. Oponašali su ga svim pokretima tijela za koje su osjećali da mogu biti vjetar, bili tihi ili snažni, bučni ili razigrani... kako im se sviđjelo..

Djeca su plesala na skladbu „Jazz Suite, Waltz No.2“, te po svršetku plesa izrazila emocije likovnim prikazom.

Djeca plešu „kao vjetar“

Radovi djece

Slika 1: Matej L. (6,8 g.) „Vjetar je dignuo visoko u zrak mojega i Karlovog zmaja.“

Slika 2: Ela (6,6 g.) „Vjetar je jako puhao i nastali su veliki valovi koji su otpuhali jedrilice daleko na more.“

Slika 3: Tea (6,9 g.) „Kad smo mama i ja šetale po vjetru, on nam je odnio šešire pa čak je dignuo i maminu torbicu.“

Slika 4: Matej P. (6,5 g.) „Vjetar je puhao u cvjetove i drvo, a čak i u mačkov rep pa mu ga je svinuo.“

Slika 5: Lovro K. (6,1 g.) „Kada vjetar puše sva se roba odmah osuši.“

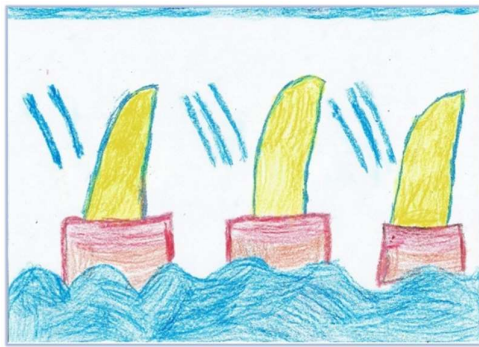
Slika 6: Mateo K. (6,6 g.) „Dok puše jako, mi držimo zmajeve visoko gore.“

Slika 7: Dorotea Š. (6,2 g.) „Vjetar je bio tako jak da mi je odnio šešir, a i lišće s grane“

Slika 8: Marko B. (6,3 g.) „Vjetar se vrtio posvuda i nosio sve pred sobom, oblake i šešire.“

Slika 9: Mia P. (6,3 g.) „Dok vjetar jako puše sve jedrilice brzo plove po moru.“

Slika 10: Josip H. (6,8 g.) „Vjetar puše i savija sve, i cvijeće i drveće pa čak i travu.“

Slika 11: Josip S. (6 g.) „Kad vjetar jako puše on otrgne veš sa kvačicom pa ga odnese.“

Slika 12: Stjepan K. (6,11 g.) „Vjetar savija drveće koliko je jak dok djeca beru cvijeće. Djevojčici nosi kosu, a dječaku je odnio šiltericu.“

Slika 13: Lovro F. (6,1 g.) „Dok jako puše na livadi sve se savija od snage vjetra.“

Slika 14: Petra K. (5,10 g.) „Od vjetra su se savinule grane i lišće, a neko je i odletjelo.“

Evaluacija svih radova

Djeca su vjetar uglavnom prikazala figurativno i kroz različite aktivnosti koje povezuju s vjetrom. Iako su uz glazbu vrlo maštovito izvodila pokrete koji su predstavljali vjetar, ipak je kod likovnog izraza prevladao vizualni doživljaj vjetra. Djeca su ga prikazala kroz svoje poimanje vjetra općenito. Radove možemo podijeliti u pet grupa prema sadržaju koji su djeca prikazala. U prvoj grupi radova vidimo kako vjetar odnosi šešire (slika 3, slika 7, slika 8), a i dječaku na slici 12 odnio je šiltericu. U drugoj grupi dječaci slike 5 i slike 11 povezali su vjetar sa sušenjem rublja, a Josip S. je čak nacrtao kako je vjetar odnio rublje sa konopa za sušenje. Treću grupu radova čine vjetrovi na slikama 1 i 6 koji drži zmajevе u zraku, a zadnja, četvrta grupa, povezuje čak pet radova na kojima vjetar savija drveće ili cvijeće ili odnosi lišće sa grana. Posebno me iznenadio i nasmijao dječak Matej P. koji je prikazao kako vjetar savija drvo i cvjetove pa je toliko jak da je i mačkov rep savinuo na suprotnu stranu. Pažnju privlači i vjetar koji je svojom jačinom odgurno jedrilice na daleku pučinu (radovi 2 i 9), a koje bi mogli svrstati u petu grupu. Djeca su uglavnom vjetar slikala plavom bojom i jedino jedan dječak (slika 5) nije ga uopće naslikao, nego samo rublje koje leti na vjetru. U šarenilu i lepršavosti ovih dječjih radova, osjećamo vjetrovitu prirodu djece pobuđenu plesom na tu temu, a upotrebom različitih boja i oblika, možemo uživati u njihovoj maštovitosti.

9.5 Aktivnost „Plesovi raspoloženja“

Datum provođenja aktivnosti: 10. travnja, 2019.

Likovna tehnika: tempera

Glazba: Chopin -“Tristes“

U aktivnosti je učestvovalo osamnaestero djece iz grupe „Miki“, od toga šest djevojčica i dvanaestero dječaka, starosne dobi od 4,1 do 6,11 godina.

Motivacija i tijek aktivnosti:

Djeca su se kretala uz glazbu, plesala i nastojala prenijeti osjećaje radosti, tuge, straha, začuđenosti i slično te potom likovno izrazila što su otplesala.

Ples sa maramama

I grupa

Slika 1: Ela (6,6 g.) „Dok sam plesala osjećala sam se nježno i mirno.“

Slika 2: Petra (5,10 g.) „U plesu sam znala da me netko gura ali sam ipak bila sretna.“

Slika 3: Karlo (6,10 g.) „Baš mi je nekako bilo kao da me grije sunce.“

Slika 4: Lovro F.(6,1 g.) „Svidjelo mi se kad smo se okretali i vrtili to mi je bilo baš super.“

Slika 5: Tea F. (6,9 g.) „Osjećala sam se nekako svečano i uzbuđeno.“

Slika 6: Josip H. (6,8 g.) „Bilo mi ja kao ples sa zvijezdama.“

Slika 7: Matija P. (6,2 g.) „Išao sam gore i dolje baš kako sam čuo u pjesmi.“

Slika 8: Vigo J. (4,6 g.) „Činilo mi se kao da čujem valove i malo me bilo strah.“

U prvoj grupi radova sudjelovale su tri djevojčice i pet dječaka i sva su djeca osjećaj koji su doživjela plesanjem uz glazbu prikazala apstraktno i podjednako toplim i hladnim bojama. Jedan je dječak izjavio da ga ja bilo „malo strah“ (slika 8) možda zato što je dosta mlađi od ostalih i nije još posve adaptiran u grupi (jer je tek ove godine došao). Za razliku od njega drugi se dječak osjećao kao u „Plesu sa zvijezdama“ (slika 6), a i djevojčica slike 5 osjećala se „svečano i uzbuđeno“. Dva su dječaka naslikala svoje osjećaje povezane s pokretima u plesu (slika 4 i slika 7) pa je jedan prikazao vrtnju, a drugi pokrete gore i dolje. Djevojčice su pak izrazile unutrašnje osjećaje prouzročene glazbom i pokretom pa se jedna osjećala „svečano i uzbuđeno“ (slika 5), a druga „nježno i mirno“ (slika 1). Svidjela nam se i izjava dječaka slike 3 koji se osjećao kao da ga grije sunce. Djevojčica koja je naslikala sliku broj 2 osjećala je kao da je netko gura, a moguće da ju i je netko tijekom plesa gurnuo, pa je ona to likovno prikazala. No unatoč tome osjećala se sretno.

II grupa

Slika 9: Mia P. (6,3 g.) „Kiša je kapkala i bilo mi je lijepo.“

Slika 10: Stjepan K. (6,11 g.) „Meni je pred očima bilo morsko dno...nekako je sve bilo valovito.“

Slika 11: Izabela (4,1 g.) „Osjećala sam se kao da ležim na travi bez mojih prijateljica, bilo je tiho i lijepo.“

Slika 12: Mateo R. (6 g.) „Ples mi je bio nekako poseban,kao da sanjam“

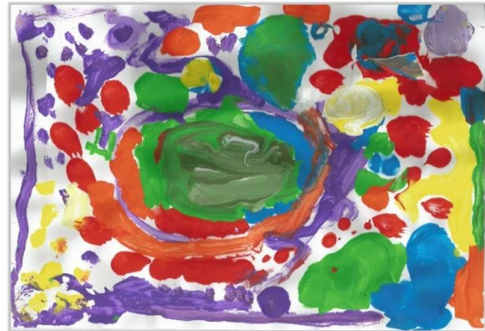
Slika 13: Dorotea Š. (6,2 g.) „Cijeli je moj ples bio nježan kao i glazba.“

Slika 14: Matej L. (6,8 g.) „Kada sam plesao uživao sam sto posto“.

Slika 15: Matej P. (6,5 g.) „Ja sam se okretao i bio sretan“

Slika 16: Josip S. (6 g.) „ Svi smo se vrtili i njihali uz pjesmu“.

Slika 17: Marko B. (6,3 g.) „Ples je bio kao da sam na valovima“

Slika 18: Lovro K. (6,1 g.) „Dok su svi plesali činilo mi se da čujem smijeh“

U drugoj grupi radova su likovni uradci triju djevojčica i sedam dječaka. Jedan je dječak imao asocijaciju na kišu, (slika 9), a drugi na morsko dno (slika 10), dok je djevojčica Izabela osjetila travu (slika 11). Jednom se dječaku činilo da sanja (slika 12) dok se Marko osjećao kao da je na valovima (slika 17). I Stjepanu se činilo da je “sve nekako valovito“ (Slika 10), mada njegova valovitost nema ponavljanje sličnih ploha nego su izmiješane kružne i valovite plohe. Kod Lovre K. (Slika 18) plohe u boji poredane jedna do druge predstavljaju smijeh, a kružne igre bojama na slikama 15 i 16. dočaravaju njihanje, vrtnju i okrete kako su ih proživjela djeca. Matej L. i Dorotea Š. bojama su prikazali nježnost i uživanje u plesu. Iz svega navedenog može se zaključiti da su djeca uživala u plesu, a još više u njegovom prikazu temperama. Koristila su podjednako i tople i hladne boje. Na četiri rada djeca su ostavila bijelu podlogu dok su u ostalim radovima sve plohe bile obojane. Radovi se čine vedrima i u njima se osjeća određena pokretljivost, dozvana uživanjem u plesu.

9.6 Aktivnost „Slijepi ples“

Datum provođenja aktivnosti: 27. veljače, 2019.

Likovna tehnika: plastelin

Glazba: Enya - „Aurora Boreale“

Aktivnost je provedena sa trinaestero djece starosne dobi od 5,10 do 6,9 godina, od toga tri djevojčice i deset dječaka.

Motivacija i tijek aktivnosti:

Sa djecom sam u periodu jutarnjeg sakupljanja razgovarala o raznim vrstama plesova u paru te smo promatrali različite vrste plesnih parova (u časopisima, na fotografijama, u enciklopediji, na plakatu). Potom im je rečeno da će danas uz glazbu plesati u paru i da će jedno dijete voditi, a drugo ga pokušati slijediti. Aktivnost je provedena uz glazbu Enya - Aurora Boreale.

Dvoje po dvoje djece uzimaju se za ruke poput plesnog para. Po jedno dijete iz para zatvara oči dok ga drugo dijete „uvodi“ u ples. Zajednički cilj je osjetiti jedan drugoga i pokušati slijediti partnerove kretnje. Po završetku, drugi partner zatvara oči i ples se ponavlja. Nakon završetka plesa u kojem su plesači izmijenili uloge onoga koji vodi i onoga koji je vođen djeca su svoje plesne pokrete prikazala modeliranjem plastelinom.

Radovi djece

Rad 1: Ela B. (6,4 g.) „Ja sam plesala s Karlom i radila sve što i on.“

Rad 2: Karlo K. (6,8 g.) „Kad smo Ela i ja mahali gore s rukama, vidio sam da ima srce na majici pa sam joj ga i napravio.“

Rad 3: Mateo R. (5,10 g.) „Josip je bio prvi a ja sam sve ponavljao za njim.“

Rad 4: Josip H. (6,6 g.) „Mi smo plesali break dance ali samo malo sporo.“

Rad 5: Petra K. (5,8 god.) „Ples je bio baš nježan i mi smo mahali rukama simo i tamo.“

Rad 6: Mia P. (6,1 god.) „Ja sam plesala jako lijepo.“

Rad 7: Stjepan K. (6,9 g.) „Marko je sa mnom plesao dok sam imao zatvorene oči, a onda je on žmirio pa sam ja s njim plesao.“

Rad 8: Marko B. (6,1 g.) „Bilo nam je zabavno dok smo ponavljali jedan od drugoga.“

Rad 9: Lovro F. (5,11 g.) „Glazba je bila malo spora ali ipak je bilo dobro.“

Rad 10: Tea F. (6,7 g.) „Ja sam se vrtila, a Lovro se onda isto tako vrtio.“

Rad 11: Matej P. (6,3 g.) „Mi smo plesali i gore i na podu i još se skroz rastegnuli, samo nismo mogli kao Ela.“

Rad 12: Matej L. (6,6 g.) „Ja sam Mateja držao i plesali smo zajedno.“

Rad 13: Lovro K. (5,11 g.) „Sve što je radio Matija to sam i ja ponavljao pa čak i lijevo i desno.“

Rad 14: Matija P. (6 g.) „Meni je bilo super zabavno i još sam Kukiju pokazao novi okret.“

Evaluacija svih radova

Ples je kod djece pobudio želju da izraze vlastite pokrete baš onako kako su ih i provodili. U njima se odražava pokret, dječja energija i veselje. Djeca su koristila primarne i sekundarne boje. Većina plesača se smije što znači da su djeca bila dobro raspoložena pa su te emocije i prikazali u svojim figuricama. Ples je poslužio kao odličan stimulans likovnom izrazu kojim su djeca prikazala dinamičnost pokreta i njihovu uključenost tijekom plesa.

9.7 Aktivnost „Kipar i glina“

Datum provođenja aktivnosti: 12. travnja, 2019.

Likovna tehnika: glinamol

Glazba: Vangelis - „Conquest Of Paradise“

Aktivnost je provedena sa osamnaestero djece od toga trinaest dječaka i pet djevojčica. Likovnu aktivnost modeliranja glinamolom provela sam sa djecom starosne dobi od 4,6-7,3 godina.

Motivacija i tijek aktivnosti:

Igru u pokretu proveli smo u parovima. U pozadini je svirala glazba Vangelis - Conquest Of Paradise. Jedno je dijete bilo meka i podatna glina, a drugo kipar. Kipar je oblikovao glinu prema vlastitom nahođenju u kip koji izvodi neki plesni pokret. Kada je kip bio završen, oba djeteta su „skulpturu“ izradila u glinamolu. Djeca su „modelirala“ svoju skulpturu na način kako im se svidjelo.

Radovi djece

Rad 1: Petra K. (5,10 g.) „Dok je svirala ona nježna pjesma ja sam plesala polako“

Rad 2: Lovro K. (6,1 g.) „Bilo mi je jako lijepo i znao sam svaki pokret.“

Rad 3: Marko B. (6,3 g.) „Ja i Matej smo ti sve plesali isto“.

Rad 4: Matej L. (6,8 g.) „Bilo je nježno, i tiho, kao da je šumila voda, a mi smo plesali kao da smo valovi“.

Djevojčica Petra i dječak Lovro K.(rad 1 i 2) prikazali su kako su plesali na podu izmišljeni ples sličan break danceu. U radovima Marka B. i Mateja L. Vidljivo je da su oba dječaka izrazila njihovo mahanje rukama u jednu pa drugu stranu kao što su na glazbu oponašali njihanje, koje su pratili rukama podignutim u zraku (radovi 3 i 4).

Rad 5: Josip H. (6,8 g.) „Ja sam se jako trudio da budem usklađen sa pjesmom.“

Rad 6: Tea F. (6,9 g.)

U radovima Josipa H. I Tee F. (radovi 6 i 7) djeca su se potrudila i izradila pokret spojenih ruku iznad glave i time nam odmah dočarala da je njihova interpretacija glazbe kroz ples bila slična baletnim pokretima.

Rad 7: Matej P. (6,5 g.)

Rad 8: Matija P. (6,2 g.)

Rad 9: Ela B. (6,6 g.) "Mi smo plesali kao balerine."

Rad 10: Borna B. (6,9 g.) „Ja sam htio plesati kao Ela ali nisam mogao pa sam samo visoko ispružio nogu“.

U prvoj grupi radova vidljivo je da su djeca jako dobro razumjela zadatak da prikažu pokret koji su izvodili sa svojim partnerom.

Rad 11: Lovro F. (6,1 g.) „Ja sam rukama mahao na jednu i na drugu stranu jako lagano i nježno“.

Rad 12: Karlo K. (6,10 g.) „Njihao sam se lijevo i desno i to skroz osjećajno“.

Lovro F. i Karlo K. (radovi 11 i 12) gotovo su identični mada dječaci nisu sjedili jedan blizu drugoga da bi mogli kopirati pokret. Očito je da su vrlo slično doživjeli interpretaciju plesa.

Rad 13: Mia P. (6,3 g.) „Pjesma mi je bila malo tužna pa sam plesala mirno“.

Rad 14: Vigo J. (4,6 g.) „Ja sam plesao sporo i svečano kad je i pjesma bila takva“.

Mia P. i Vigo J. (radovi 13 i 14) ples su doživjeli mirnije i „malo tužno“ prema izjavi djevojčice. Vigo je pak rekao da je plesao sporo i svečano jer je takva bila i glazba.

Rad 15: Josip S. (6 g.) „Plesao sam kao da pada kiša, odozgora prema dolje pa onda ispočetka“.

Rad 16: Dorotea Š. (6,2 g.) „Ja sam plesala kao da sam na baletu“.

Radovi Josipa S.i Dorotee (radovi 15 i 16) odišu pokretom i poletnošću i čini nam se kao da će svakoga časa „otplesati“ nekuda u nepoznato.

Rad 17: Mateo R. (6 g.) „Meni se dopalo što sam plesao kao dan i noć“.

Rad 18: Fran Ž. (7,3 g.) „U plesu sam osjećao sreću“.

Mateo R.i Fran Ž.(radovi 17 i 18) također prikazuju određene plesne pokrete u kojima su djeca uživala te bila sudionici veselih doživljaja.

Evaluacija svih radova:

Analizom svih modeliranih uradaka može se zaključiti da se u djelima djece uočava određena brzina i ritam pokreta, koji zrači iz pokreta dječjih skulpturica pa gotovo da možemo osjetiti veliku radost plesača i malih likovnih stvaraoca. Iz svih radova vidljiv je velik dojam djece ostvaren pokretom uz glazbu, a kojeg su i sami jako dobro i kroz vlastito viđenje prikazali, na svoj poseban i originalan, dječji način.

9.8 Aktivnost „Zrcaljenje“

Datum provođenja aktivnosti: 21. ožujka, 2019.

Likovna tehnike: pastel (I grupa)

flomaster (II grupa)

Glazba: Boney M - „Rasputin“

Grease - „You're the one that I want“

U aktivnosti je učestvovalo dvadesetero djece grupe „Miki“ starosne dobi od 4,5 do 6,11 godina, pet djevojčica i petnaest dječaka.

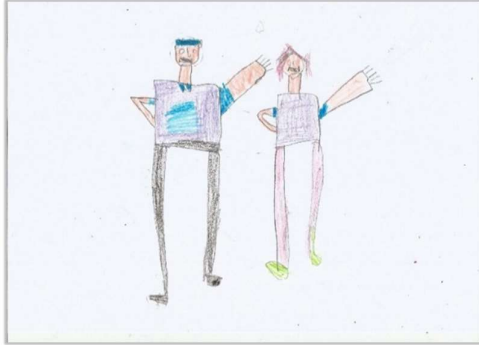
Motivacija i tijek aktivnosti:

Ples smo proveli uz različitu glazbu, izvodeći jednostavne plesne pokrete koje su djeca sama osmišljavala i provodila. Prvo smo se promatrali u velikom sobnom ogledalu i radili razne pokrete. Ustanovili smo da u ogledalu vidimo sve što radimo i da je svaki naš pokret u ogledalu isti. Potom su djeca odabrala partnere. Jedno dijete iz para postalo je voditelj, a drugo dijete – njegov odraz u zrcalu. Prvo dijete izvodilo je pokrete koje je samo osmislilo uz glazbu, a drugo dijete pokušavalo ih je precizno ponavljati. Zbog malog broja djevojčica u grupi parovi su se izmjenjivali, kako bi svatko po malo plesao sa „partnericom“. U prvom izvođenju koristili smo skladbu Boney M – Rasputin.

U sljedećoj varijanti ritam pokreta postupno se povećao (uz bržu glazbu). U drugom dijelu djeca su plesala uz pjesmu Grease – „You're the one that I want“.

Radovi djece

I grupa

Slika 1: Matija P. (6,1 g.) „Plesao sam tako dobro kao nikad.“

Slika 2: Lovro F. (6, g.) „Mi smo bili skroz isti u plesu. Sve smo otplesali zajedno.“

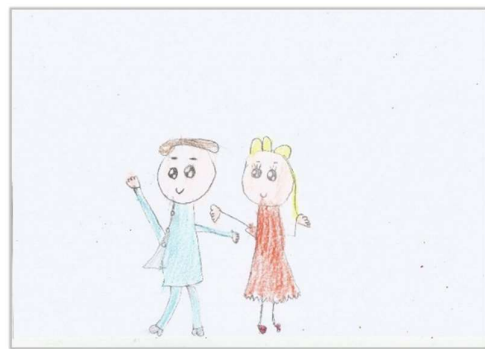
Slika 3: Matej P. (6,4 g.) „Ja sam dizao gore i lijevu i desnu nogu“.

Slika 4: Vigo J.(4,5 g.) „Meni je bilo super“.

Slika 5: Petra K. (5,9 g.) „Ja sam teta jako visoko skočila, a Matija me primio.“

Slika 6: Mateo K. (6,5 g.) „Kad smo plesali ja sam malo i pjevao.“

Slika 7: Mia P. (6,2 g.) "Mi smo se okretali i držali za ruke, bilo je baš fora."

Slika 8: Borna B. (6,8 g.) "Meni je bilo dugačko plesati baš tolko".

U prvoj grupi radova djeca su uglavnom prikazivala sebe i svog plesnog partnera u plesu na način kako su ga osjetili. Osmero djece iz te grupe koristilo se pastelama. Djeca su bila koncentrirana na prikaz pokreta mada su kod opisivanja rada pričali o tome kako su se osjećali. Svi osim jednog dječaka osjećali su se lijepo, a njemu se ples činio malo dugačkim (slika 8). Jedna je djevojčica jako dobro prikazala kako je poskakivala u plesu (slika 5), a druga je nacrtala prekrížene noge kako bi nam dočarala okretanje (slika 7). Čak je i najmlađem dječaku bilo super (slika 4).

II grupa

Slika 9: Josip S. (5,11 g.) „Ja bi ti tako mogao plesati cijeli dan. Baš mi je bilo supač.“

Slika 10: Karlo K. (6,9 g.) Ja sam Elu vrtio i držao i bilo je odlično.“

Slika 11: Josip H. (6,7 g.) „Mi smo visoko plesali u zraku i uopće ni jednom nismo pali.“

Slika 12: Dorotea Š. (6,1 g.) „Meni se najviše sviđjelo kad smo plesali jako brzo.“

Slika 13 Stjepan K. (6,10 g.) „Ovo smo mi dok smo plesali i imamo i reflektor.“

Slika 14: Matej L. (6,7 g.) „Ja sam se frkao sto posto i bio sam baš cool“

Slika 15: Lovro K. (6 g.) „Osjećao sam se predobro dok sam plesao.“

Slika 16: Ela B. (6,5 g.) „Karlo i ja smo plesali jako brzo i morao me držati da mu ne odletim“.

Djeca su ove grupe radove nacrtala flomasterima te dodala sve ono što im se činilo bitnim za bržu glazbu i ples. Stjepan je rekao da se osjećao kao da su pod reflektorom pa je to i nacrtao. Djeca su koristila sve boje te se u radovima vidi veselje i dobro

raspoloženje djece, potaknuto glazbom i pokretom. Neka su djeca toliko bila zaokupljena pokretom da su zaboravila nacrtati dijelove tijela. Na upit „pa gdje su vam oči, nos, usta...?“ dječak (rad 20) odgovara: „Pa nisam ih stigao nacrtati kad sam crtao kako je ispružila nogu.“ Na pitanje zašto je nacrtala štikle (rad 16) djevojčica kaže da „sve prave plesačice moraju imati štikle da budu lijepe.“

III grupa

Slika 17: Marko B. (6,2 g.) „Ovo je kad je Fran došao plesati k nama i svi smo plesali brzo“.

Slika 18: Mateo R. (5,11 g.) „Tu plešemo Mia i ja i Karlo i Ela ko da smo bili na pozornici.“

Slika 19: Tea F. (6,8 g.) „Ples na balu, na kojemu su svi jako lijepo obučeni i lagano plešu.“

Slika 20: Fran Ž. (7,2 g.) „To smo mi kada nastupamo“.

U trećoj grupi radova djeca su ples doživjela burnije, kao grupni ples, uz dodatak zvučnika pa čak i pozornice. Teu F. ples je asociirao na bal na kojem svi lagano plešu, a tri dječaka na ples više njih, sa bržim kretanjem. Djeca su radove nacrtala tehnikom flomastera. Kada sam pitala dječaka zašto je sve troje nacrtao sa istom frizurom i istom odjećom (rad 17) on mi je odgovorio „To ti je stajling“. Dječaci radova 18.i 20. složili su se da je kod plesa jako bitna pozornica i nastup na njoj.

Evaluacija svih radova

Ples je poslužio kao poticajno sredstvo za kompletniji likovni doživljaj djece. Radove sam podijelila u tri grupe i to prema dječjem odabiru tehnike i grupiranju plesača. Budući su djeca sama mogla odabrati žele li slikati pastelama ili crtati flomasterima tako sam i razvrstala njihove radove. Prvu grupu činilo je osam dječjih radova dok se za rad flomasterom opredijelilo dvanaestero djece. U prvoj grupi djeca su prikazala isključivo ples u paru, dok su u drugoj prikazali plesove u paru flomasterima, a u trećoj grupni nastup. Djeca su koristila boje prema vlastitoj želji i to pretežno svijetle no kod jedne je djevojčice vidljiva i crno bijela kombinacija odjeće jer im je prema vlastitoj izjavi nacrtala „svečanu odjeću za bal“. Djeca su ipak manje bila koncentrirana na odjeću pa čak i neke detalje koje inače uvijek primjećuju, a više na same pokrete koje smo u plesnoj igri „Zrcaljenja“ provodili. Iz svih ovih radova uočljiv je dječji autonoman, domišljat i originalan te nadasve kreativan likovni izraz koji je još jače motiviran plesnim kretnjama same djece.

9.9 Aktivnost „Plešemo u kolu“

Datum provođenja aktivnosti: 17. travnja, 2019.

Likovna tehnika: olovka

Glazba: pjesma „Mi smo djeca vesela“

U aktivnosti je sudjelovalo osamnaestero djece iz grupe „Miki“, pet djevojčica i trinaest dječaka, starosne dobi od 5,10 do 6,11 godina.

Motivacija i tijek aktivnosti:

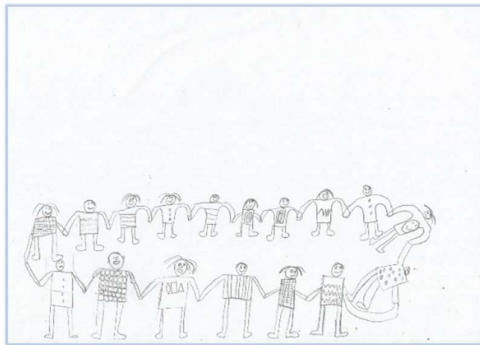
Tijekom poslijepodnevne slobodne igre predložila sam djeci da otplešemo jedan ples u kolu. Djeca su plesala u kolu u dvije grupe naizmjenice (zbog skučenog prostora) i pjevala „Mi smo djeca vesela“.

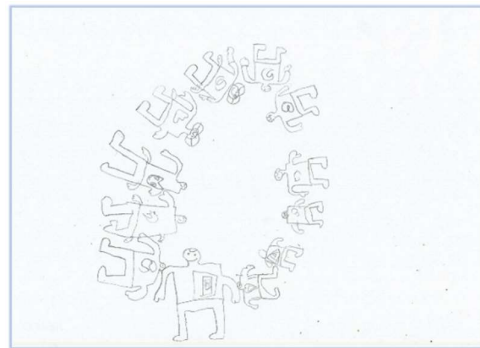
Djeca plešu u kolu

Ples smo ponovili dva puta, a po završetku djeca su olovkom nacrtala svoj ples.

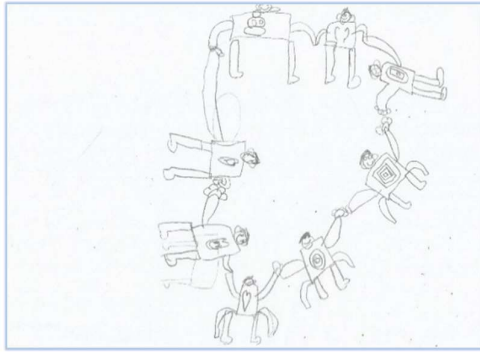
Radovi djece

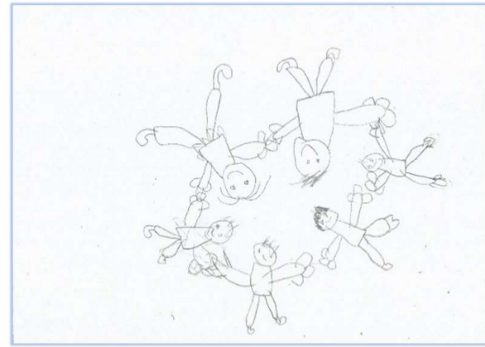
Slika 1: Matej L. (6,8 g.) „Kad smo plesali u kolu bio sam jako znojan“

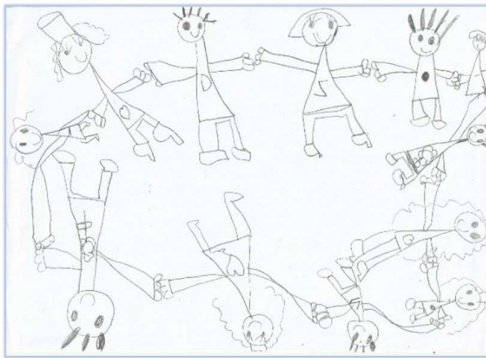
Slika 2: Marko B. (6,3 g.) „Meni se najviše sviđelo kad smo oponašali kaj ne'ko radi“

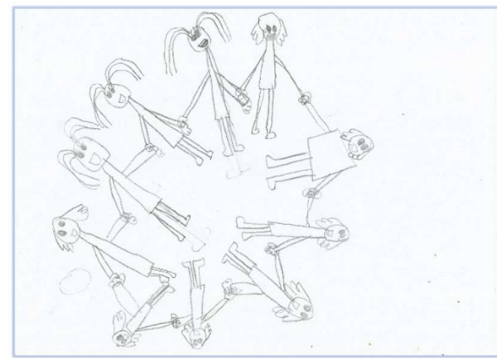
Slika 3: Matej P. (6,5 g.) „Ja sam nekad morao jako rastegnuti ruku da nam kolo ne pukne.“

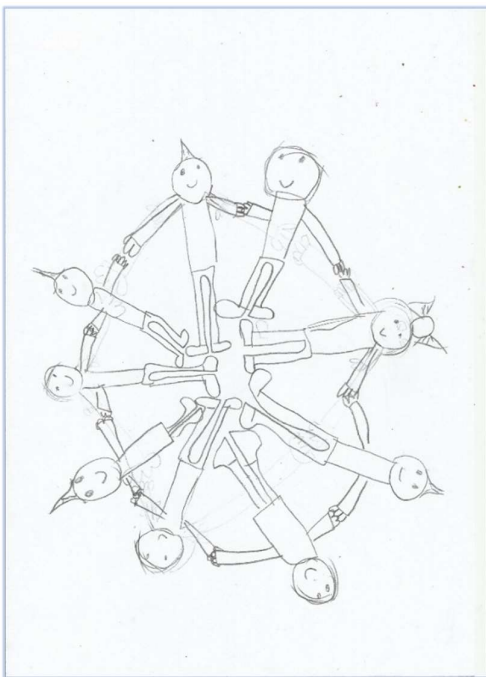
Slika 4: Petra K. (5,10 g.) „Meni je najljepše bilo kad smo plesali sporo.“

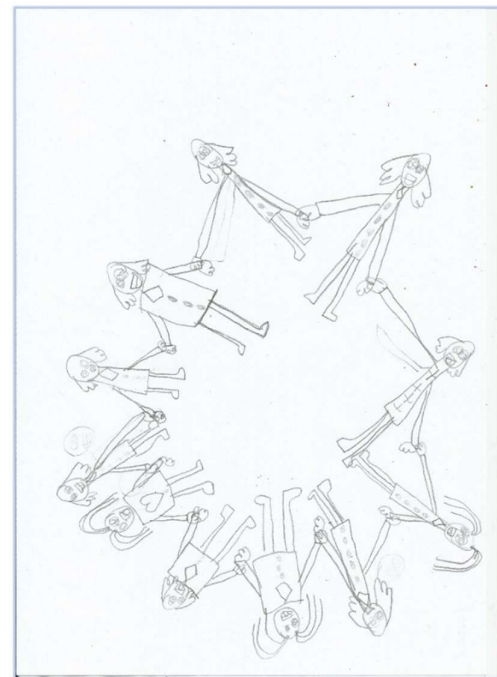
Slika 5: Tea F. (6,9 g.) „Ja sam bila sretna kao da slavimo rođendan.“

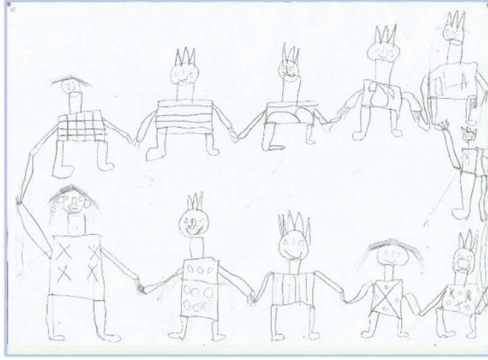
Slika 6: Stjepan K. (6,11 g.) „Dok smo plesali Marko mi je stao na nogu ali ništa me nije boljelo.“

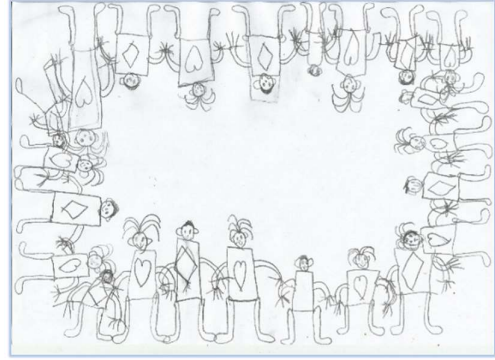
Slika 7: Ela B. (6,6 g.) „Najfornije mi je kad se skupimo svi unutra pa opet van.“

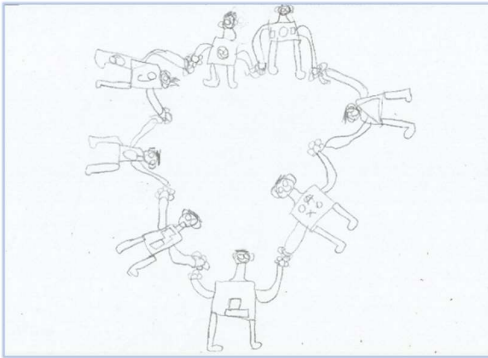
Slika 8: Lovro K. (6,1 g.) „Ja volim kad idemo brzo u krug.“

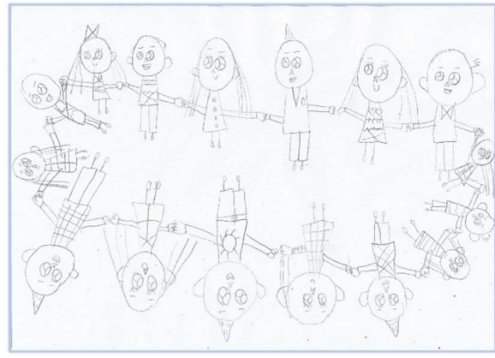
Slika 9: Matija P. (6,2 g.) „I ja isto, samo moram paziti da nekoga ne zgazim.“

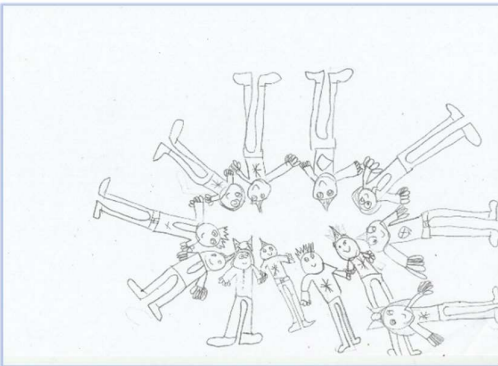
Slika 10: Josip H. (6,8 g.) „Ja sam već pazio i nikoga nisam pogazio, a plesao sam skroz do kraja.“

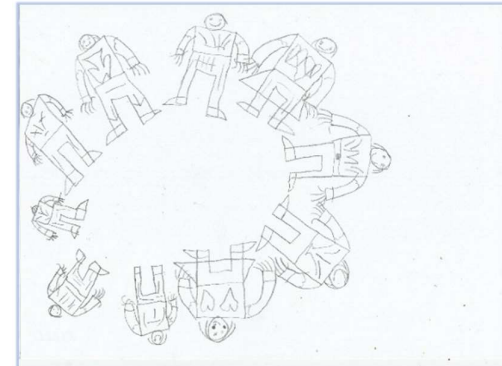
Slika 11: Mateo K. (6,6 g.) „A mene je Karlo malo vukao, a onda sam se približio i sve OK.“

Slika 12: Dorotea Š. (6,2 g.) „Dok smo se okretali meni je bilo baš lijepo.“

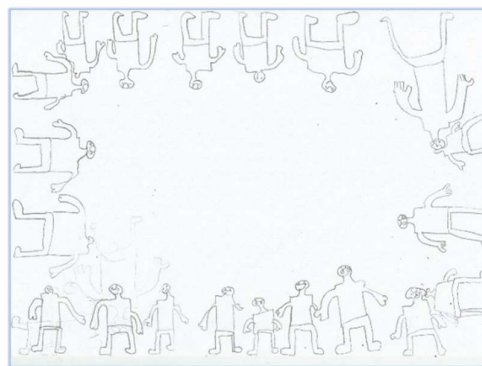
Slika 13: Josip S. (6 g.) „A meni je isto bilo lijepo i malo vruće. U kolu je baš zabavno.“

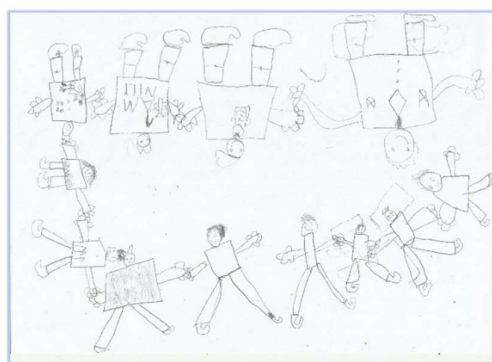
Slika 14: Karlo K. (6,10 g.) „Ja sam stajao odmah kraj Ele i držao je za ruku dok smo plesali.“

Slika 15: Mia P. (6,3 g.) „Bilo mi je baš super ali sam se malo umorila.“

Slika 16: Mateo R. (6 g.) „Ja se uopće nisam umorio i mog'o bih tak' plesati do noći.“

Slika 17: Lovro F. (6,1 g.) „Meni je bilo najbolje dok smo išli i sim i tam, to mi je bilo baš super.“

Slika 18: Borna B. (6,9 g.) „Ja volim kad se malo guramo...samo da ni'ko ne padne.“

Evaluacija svih radova

Djeca su na različite načine prikazala svoj doživljaj plesa u kolu, neki kao zgusnute dječje figure, a neki rastegnuto i uz sam rub papira. Dok su se pojedinci usmjerili samo na pokrete, drugi su nacrtali i neke detalje na odjeći. Djevojčica Mia, stara tek 6,3 godina nacrtala je kolo bitno drugačije od ostalih, sa osjećajem za prostor i dinamiku pa čak i perspektivu. Ona se nije previše trudila oko ukrašavanja odjeće, a i potezi olovkom bili su joj brzi i jednostavni. Djeca su plesače prikazala na način kako i inače crtaju djecu, no u njihovim crtežima jasno je uočljiv ritam i kretanje. Prema nasmijanim licima njihovih plesača zaključuje se da su se djeca u kolu dobro zabavila pa to i dočarala u svojim crtežima.

9.10 Aktivnost „Slikamo nogama na velikom papiru“

Datum provođenja aktivnosti: 19. travnja, 2019.

Likovna tehnika: tempera

Glazba: Vivaldi „Proljeće“

U plesu i slikanju učestvovalo je osmero djece grupe „Miki“ od toga dvije djevojčice i šestero dječaka, starosne dobi od 4,6 g. do 6,9 g.

Motivacija i tijek aktivnosti:

U periodu nakon doručka, kada je u grupi bio manji broj djece, proveli smo aktivnost slikanja na velikom formatu papira.

U ovoj plesno-slikarskoj igri koristili smo glazbu Vivaldi „Proljeće“. Djeca su uz glazbu plesala i otiscima stopala, istovremeno, uz pokret stvarala likovno djelo. Boje su odabirali prema vlastitom nahođenju, a kad je glazba završila i njihov plesno-slikarski uradak bio je završen. Djecu je ovakav rad posve oduševio i tražila su da ga ponovimo. Samo je jedan dječak rekao da mu se sklizalo i „bilo mu malo gnjecavo pod nogama“. Djecu čak nije smetalo ni kada su se okliznuli i zamalo pali, nego im je to dalo čak novu ideju da mogu slikati i nogama i rukama istovremeno. Po završetku rada djeca su se sama divila svom radu i čudila „kako im je lijepo ispao“.

Slika 1: Djeca započinju aktivnost

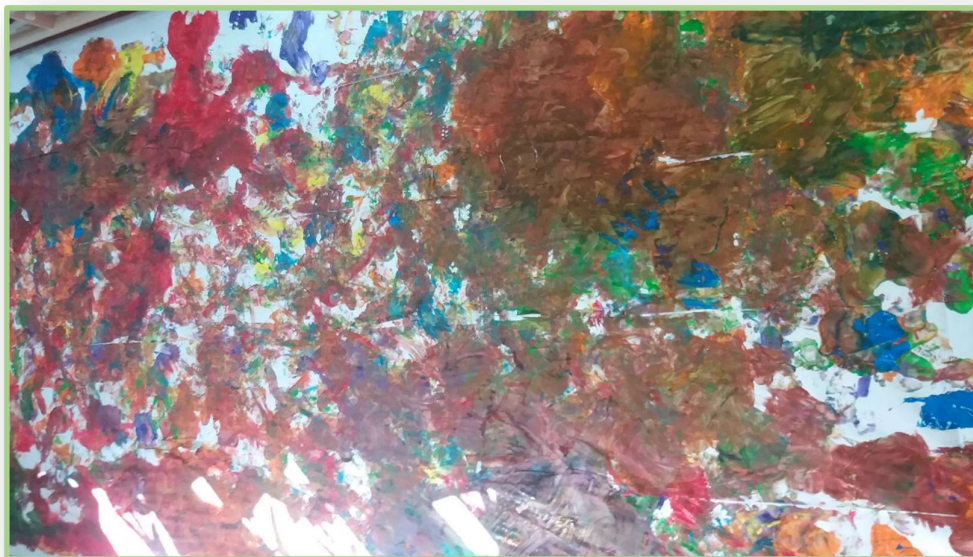
Slika 2: Ples na platnu

Slika 3: Ples na platnu

Slika 4: Ples na platnu

Slika 5: Završeni rad

Analiza aktivnosti

Djeca su vrlo intenzivno i emocionalno doživjela ples, što je bio dobar povod za provođenje plesno likovnih aktivnosti na velikom papiru kao poticaj za razvoj njihovih pozitivnih emocija i kreativnosti. Ples je djeci omogućio slobodu osobnog izraza, iznošenje individualnosti, djeca su razvijala vlastite stvaralačke likovne sposobnosti i osebnost vlastitog likovnog izraza. Stvaralačko oblikovanje i izražavanje uvijek će biti prisutno kod djece sve dok imaju slobodu da izraze ono što vide ili osjete, jer djeca imaju neograničen stvaralački potencijal, bogatstvo ideja i višestruke autentične načine izražavanja. Ples omogućuje djeci da im likovno izražavanje postane još privlačnije, zabavnije, maštovitije i inovativnije.

ZAKLJUČAK

Provedenim aktivnostima željela sam istražiti koliko ples utječe na likovno stvaralaštvo i da li međusobnim prožimanjem tih dviju umjetnosti doprinosimo dječjem vedrijem odrastanju. Zaključili smo da je osnovna značajka plesa radost i da djeca prirodno imaju želju za ritmičkim pokretima kako u plesu tako i u likovnom izražavanju. Plesom višestruko utječemo na djecu, pojačavamo doživljavanje djeteta, kako iznutra tako i u vlastitoj okolini, a djeca upražnjavajući glazbu i pokret još bolje razvijaju svoje likovne potencijale. Povezivanjem plesne i likovne umjetnosti osiguravamo djeci bogata i aktivno doživljena iskustva koja djeci pružaju vedro i radosno djetinjstvo. Korištenjem vrijednih sadržaja iz područja plesa obogaćujemo dječja iskustva i uvodimo djecu u neslućene razmjere kreativnih mogućnosti.

Sva su djeca, iz obje skupine, sudjelovala su u aktivnostima što nam govori o dječjoj potrebi i želji da se likovno izražavaju. Mada smo do sada češće kao motivaciju koristili samo glazbu, očito je da su djeca imala puno cjelovitiji likovni doživljaj kada je aktivnostima prethodio ples.

Djeca su svoje doživljaje prikazala kroz razne tehnike i odabirom boja po vlastitom nahođenju, a njihova su likovna djela bila iskrena i spontana. U izravnim likovnim aktivnostima pokazala su otvorenost za novitete i različitost, ali i vlastitu individualnost. Neku djecu više je zanimao oblik, a druge pak odabir boja dok su neki uživali u taktilnim osjetima manipulirajući glinom ili plastelinom.

Koristili su spektar boja što je uočljivo u njihovim likovnim kreacijama. Većina radova bila je figurativna i u njima se odražavao tempo plesa, ritam, dinamika i dječji stav, dok su kod nježnijih skladbi izraz prikazivali apstraktno. Bili su izuzetno kreativni i u mnogim uradcima imali nadasve originalne prikaze doživljenih plesova ili ritmičkih improvizacija. Radovi su bili veoma raznoliki i iznimno zanimljivi, te se moglo isčitati da su djeca bila ponesena emocijama prilikom stvaranja. Naročito su im se svidjeli svi oblici zajedničkih radova iz čega se zaključuje da je plesom pojačana socijalizacija djece i osjećaj pripadnosti grupi te grupno stvaranje putem likovnog izričaja.

Iz ovog rada možemo zaključiti da postoje nebrojene mogućnosti povezivanja plesa i likovnog izraza djece a sa svrhom sveobuhvatnijeg doživljavanja, te u skladu s tim,

kreativnijeg izražavanja. Svako je dijete umjetnik za sebe i svako dijete ima pravo na svoj doživljaj i izravan i neometan izričaj.

LITERATURA

- Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga
- Cohen, S.J. (1992). *Ples kao kazališna umjetnost*. Zagreb: Cekade.
- Došen Dobud, A. (2005). *Malo dijete - veliki istraživač*. Zagreb: Alinea
- Grgurić, N.; Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje:metodički priručnik*. Zagreb: Educa
- Herceg, L.; Rončević, A; Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa
- Janković, I. (2010). *Umjetnost pokreta i plesa u predškolskoj dobi: plesnoritmički odgoj*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje
- Maletić, A. (1983). *Pokret i ples teorija, praksa i metodika suvremene umjetnosti pokreta*. Kulturno- prosvjetni sabor Hrvatske. Zagreb.
- Maletić, A. (1986). *Knjiga o plesu*. Kulturno - prosvjetni sabor Hrvatske. Zagreb.
- Mikulić, M., Prskalo, I., Runjić, K. (2007). *Hrvatska plesna tradicija i predškolska dob djeteta*. 16. ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske. Poreč, 19.-23.6.2007. Poreč: Hrvatski kineziološki savez. str. 455-459
- Peić, M. (1990). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga
- Vlašić J., Čačković L., Oreb G.(2015). *25.ljetna škola kineziologa republike Hrvatske, Poreč 2015*.
- Zagorc,M., Vihtelič,A., Kralj,N., Jeram,N.(2013). *Ples u vrtiću*.Ljubljana: Zavod republike Slovenije za školstvo
- Zagrajski-Vukelić, J. (2000). *Plesna kultura: mogućnosti plesnoritmičkog odgoja djece predškolske dobi*. Zbornik učiteljske akademije Zagreb

Radovi u časopisu:

- Balić Šimrak, A. (2011). *Predškolsko dijete i likovna umjetnost*. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 62/63, 2–8.

Mrežne stranice:

„Likovne tehnike“ na adresi: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/tehnike.htm>

(14.4.2019.) <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/tehnike.htm>

<https://repozitorij.uaos.unios.hr/islandora/object/uaos%3A389/datastream/PDF/view>

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana **Renata Hrebinec**, kandidat za magistra primarnoga obrazovanja (mag. prim. educ.) ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student _____

U Zagrebu, _____, _____ godine